

Forskningsrapport till Allmänna barnhuset (2015)

Medling vid brott – om brottspreventiv förändring och perspektivbyte

Anna Rypi,

Sociologiska institutionen/Socialhögskolan, Lunds universitet

Populärvetenskaplig sammanfattning

Syftet med forskningsprojektet ”Medling vid brott – om brottspreventiv förändring och perspektivbyte” var att belysa medling vid brott utifrån gärningspersoners och brottsutsattas perspektiv, samt att utröna ifall medling vid brott kan bidra till ett brottspreventivt perspektivskifte för deltagarna – framförallt de unga gärningspersonerna. Dvs. har de fått ett annat perspektiv på brottet/konflikten, på den andra parten och på sig själva? Avsikten med medling vid brott har beskrivits som att skapa en dialog mellan de berörda parterna i en konflikt, och i Sverige är det ett frivilligt komplement till den gängse rättsprocessen. För den unga gärningspersonen beskrivs avsikten med medling vid brott vara att han eller hon ska inse konsekvenserna av sina handlingar, framförallt för den brottsutsatta. För den brottsutsatta är avsikten att han eller hon ska kunna bearbeta händelsen och återfå sin trygghet, genom att ”få ett ansikte” på gärningspersonen. En kvalitativ (etnografisk) metod och ett sociologiskt, symboliskt interaktionistiskt och samtalsanalytiskt, perspektiv har använts i denna studie. Framförallt G H Meads begrepp ”rolltagande” har applicerats på datamaterialet. Att ”ta den andres roll” innebär att föreställa sig världen från annan individs perspektiv; att förstå vilken betydelse deras handlingar har för denne.

De fem gärningspersonerna beskriver alla att de upplevt medlingsprocessen – förmöte (vilket sker inför medlingsmötet, då medlaren möter båda parter separat) såväl som medlingsmöte – som meningsfull, och flertalet framhåller att deltagandet i medlingen förändrat deras syn på brottet, den brottsutsatte och dem själva. Deltagandet i medling verkar, i dessa fall, vara en viktig del i en större förändrings- och mognadsprocess, där de unga gärningspersonerna förändrat framförallt synen på sig själva, men också tycks ha fått mer tillit till att de brottsutsatta inte ser dem som fiender eller "monster", vilket, enligt deras berättelser, har lett till att de kan se på de personer de har utsatt för brott med andra ögon. De beskriver även det som väsentligt att få ”prata ut” med de brottsutsatta under medlingen, något som de t ex inte fått göra under rättegången, enligt deras berättelser. I vår förstudie beskrevs framförallt hur medlare berättade att brottsutsatta kunde ha en bild av gärningspersonen, präglad av rädsla, och att bilden av den andre ”avdemoniserades” genom medling. Det visades t ex vara ”en vanlig kille”, att gärningspersonen också var rädd, hade svårigheter efter brottet osv. I detta fall är det istället gärningspersonerna som berättar att de släppte monsterbilden – men bilden av *sig själva* som monster, vilken de föreställer sig att den brottsutsatta haft av dem. Benämningen att ”prata ut” skulle med andra ord kunna ses som motsatsen mot att ”prata in”. Vad gärningspersonen *tror* att den brottsutsatta tänker om dem, har blivit till ett inre budskap som upprepas av jaget (och internaliseras). Det riskerar sedan att läggas (projiceras) på den andre, enligt intervjupersonernas berättelser.

Den enda ”personligt” brottsutsatta individ som intervjuats (pga. metodologiska svårigheter att rekrytera intervjupersoner) upplevde inte medlingsprocessen som meningsfull; den ledde inte till ett positivt perspektivskifte: han började inte se brottet, gärningspersonen eller sig själv i något annat (mer positivt) ljus efter medlingen. Enligt tolkningen som görs i studien kan det bero på att mötet med medlaren inte blev något ömsesidigt rolltagande (varken under förmötet eller medlingsmötet), dvs. den brottsutsatte kände inte sig förstådd, kände inte tillit och kunde inte heller förstå medlingens syfte eller betydelse. Parterna (han och gärningspersonen) kommunicerade inte öppet om sina känslor, under medlingen, och det visades finnas viktiga aspekter som inte kom fram som dock uttrycktes under intervjuer med dem. Medlaren tycks inte ha varit lyhörd för de signaler som parterna gav, och styrde, enligt den brottsutsatta, för mycket under mötet. En preliminär slutsats relaterat till detta resultat (vilket även bekräftas utifrån en observation av ett förmöte) är att om rolltagandet mellan deltagare och medlare ”fungerar”; dvs. mötet upplevs som förtroendeingivande, opartiskt och informativt av deltagaren (brottsutsatt eller

gärningsperson) så fungerar ofta även det andra rolltagandet – mötet mellan de båda parterna i medling – bättre.

Den polis som utsatts i tjänsten upplever heller inget perspektivskifte, då han inte tagit illa vid sig av brottet (utan är van som polis att möta dessa slags situationer), men menar ändå att det var väldigt meningsfullt att möta gärningspersonen i medling för att höra dennes ursäkt och att de ”blev personer för varandra”., något som t ex visades genom att gärningspersonen benämnde honom, och den andra polisen, vid namn under rättegången, när han bad om ursäkt. Att den personliga aspekten är väsentlig – att mötas ”som människor” – för att kunna skapa förändring har framhållits av medlare och i reparativ rättviselitteratur, vilket således bekräftas här. Flertalet deltagare i studien har valt att delta i medling ensamma; utan föräldrar eller andra medföljare, vilket här tolkas som en önskan att visa att de är vuxna och kan ta ansvar för sina handlingar (främst gällande gärningspersonerna). Detta var en tydlig skillnad mot vår förstudie där flertalet valde att delta tillsammans med föräldrar. Något som även skilde sig från förstudiens resultat var att fler intervjupersoner (gärningspersoner och medlare) uttrycker ursäkten och förlåtelsen som viktiga att inkludera i medlingen, medan förståelsen (att förklara sitt perspektiv) mellan gärningsperson och brottsutsatt framhölls som viktigare, än ursäkten, i förstudien.

Sammantaget framkom intressanta resultat i forskningsprojektet vilka fördjupade de resultat som framkom i vår förstudie av medling vid brott (Rypi och Burcar 2012). Pga. det begränsade antalet intervjuer, framförallt med brottsutsatta, behövs dock mer material för att undersöka brottsutsattas och gärningspersoners upplevelser – och eventuella perspektivskifte – utav medling. En sådan undersökning kan dock, i nuläget, vara svårt att genomföra eftersom antalet medlingar verkar ha minskat tydligt i Sverige under de senaste (två-tre) åren, men en förhoppning är att denna situation kommer att förändras, och således även forskningsläget.

Kapitel 1. Inledning

Avsikten med denna rapport är att belysa medling vid brott utifrån gärningspersoners och brottsutsattas¹ perspektiv – dvs. deltagarna själva, till skillnad mot vår tidigare förstudie där medlarnas perspektiv främst var i fokus (Rypi och Burcar 2012). Syftet med medling vid brott har beskrivits som att skapa en dialog mellan de berörda parterna i en konflikt, och i Sverige har det som syfte att vara ett frivilligt komplement till den gängse rättsprocessen. Medling *vid brott* skiljer sig åt från andra typer av medling eftersom det involverar en gärningsperson och en brottsutsatt till skillnad från medlingsfall där två parter är i konflikt utan avgjord skuldfråga. Medling vid brott avser dock inte fokusera på skuldfrågan utan på den känslomässiga och relationsmässiga delen i konflikten (även om skuldfrågan indirekt påverkar eftersom gärningspersonen ska ha erkänt, åtminstone en del av, brottet).

För den unga gärningspersonen beskrivs avsikten vara att han eller hon ska inse konsekvenserna av sina handlingar, framförallt för den brottsutsatta. För den brottsutsatta är avsikten att han eller hon ska kunna bearbeta händelsen och återfå sin trygghet, genom att ”få ett ansikte” på gärningspersonen.

Syfte och frågeställningar

Jag har använt etnografisk metod och ett sociologiskt; interaktionistiskt och samtalsanalytiskt perspektiv i denna studie, vilken har utgått från frågeställningen:

- Hur upplever gärningspersoner och brottsutsatta medlingsprocessen, som de deltagit i?
- Kan medling vid brott bidra till ett brottspreventivt perspektivskifte för deltagarna – dvs. har de fått ett annat perspektiv på brottet/konflikten, på den andra parten och på sig själva?

Disposition

Rapporten har fyra kapitel, plus en avslutning. Inledningsvis (i kapitel 1) förevisas rapportens syfte och frågeställning, vidare redovisas kortfattat vad medling står för. Därefter (i kapitel 2) presenteras de teoretiska och metodologiska perspektiv som använts. I kapitel 3 redovisas och analyseras deltagarnas upplevelse av förmötet, dessutom presenteras en analys av ett observerat förmöte. I kapitel 4 presenteras och diskuteras medlarens roll, utifrån deltagarnas synvinkel, deras beskrivning av medling, samt upplevelse av eventuella förändring och perspektivskifte efter deltagandet i medling. Här inkluderas även förlåtelsens eventuella

¹ Då jag endast fått möjlighet att intervjua två brottsutsatta är deras perspektiv dock begränsat, och fokus ligger mer på gärningspersonernas.

betydelse under medlingen, vilket är ett tema som togs upp i vår förstudie och som här kompletteras med brottsutsattas och gärningspersoners synsätt. I kapitel fem analyseras en fallstudie som exemplifierar de olika delar som medlingen innefattar. Därefter diskuteras ”övriga aspekter på medling”, a.) som skillnaden mellan ett medlingsperspektiv och ett juridiskt perspektiv samt mellan medling och rättegång, utifrån deltagarnas samt två medlares synvinkel, och b.) deltagarnas val att delta i medling utan föräldrar och vad detta kan antas innebära (kapitel 6). I kapitel 7 avslutas rapporten.

Innan själva analysdelen påbörjar ska jag kort diskutera vad medling generellt innebär och hur det går till samt beskriva våra teoretiska utgångspunkter, de metoder vi har använt samt det material vi har samlat in under studiens gång.

Vad är medling?

Tanken är att medling kan vara ett sätt att ge båda parter, men framförallt den brottsutsatte, en möjlighet till bearbetning och återupprättelse av brottshändelsen. Den brottsutsatte kan t ex ställa frågor till gärningspersonen. Upplevelsen av maktlöshet och kränkt självbild kan förändras om gärningspersonen visar ånger eller förklarar bakgrunden till brottet, samt att gärningspersonen kan få insikt i brottets konsekvenser, framförallt för den brottsutsatta. Syftet med medling vid brott är även att minska de negativa konsekvenserna av ett brott samt att förebygga att nya brott begås. Från och med januari 2008 ska, enligt lag (2002:445), medling med anledning av brott erbjudas av alla kommuner i landet då brottet begåtts av en person under 21 år

I Sverige har det inte utförts så omfattande forskning om medling vid brott. Främst Brottsförebyggande rådet (1999, 2000a, 2000b, 2005) har genomfört studier. Exempel på doktorsavhandlingar i ämnet är dock Rytterbros ”Medling – Möten med möjligheter” (2002) och Marklunds ”Ett brott – två processer: Medling vid brott och unga lagöverträdare i straffprocessen” (2011). Den förstnämnda är en socialkonstruktivistisk studie av medling i vilken Rytterbro framförallt studerar medlingsverksamhetens diskursformeringar och dess framväxt som social rörelse. Marklunds avhandling diskuterar medling ur ett processrättsligt perspektiv. Sehlin (2009) har vidare studerat huruvida medling vid brott förebygger återfall bland unga gärningspersoner. Jag och Veronika Burcar utförde vidare en förstudie (2012) ”Medlingens moral, emotioner och mångfald”, och föreliggande studie är tänkt som en komplement till denna, även om båda studier kan läsas självständigt.

Det finns idag en omfattande internationell forskning om medling vid brott samt andra slags ”reparativ rättvis processer” (se nedan) vilka bl. a. har visat att medling kan vara effektivt som brottspreventiv åtgärd, framförallt då det involverar unga lagöverträdare som gjort sig skyldiga till exempelvis misshandel, rån och bilstöld och där den brottsutsatte som deltar blivit personligen kränkt (se t ex Braithwaite 2002). Den internationella forskningen visar vidare att medling har störst effekt då det finns en brottsutsatt individ som kränkts personligen. Flera utvärderingar visar att brottsutsatta varit nöjda med den medling de varit med om. Detta framförallt för att mötet gett dem möjlighet till ett känslomässigt avslut, något som varit av betydelse för att kunna gå vidare i livet. Även för gärningspersonen kan mötet med den brottsutsatte leda till ny insikt om brottets konsekvenser. Frågan om medlingens effekt på gärningspersoners återfall i brott är emellertid komplex. Vissa studier visar minskad återfallsfrekvens medan andra inte gör det (Brå 2005) Liknande svårighet att studera effekter gäller andra slags brottspreventiva metoder (se Sahlin 2000.) Sammanfattningsvis kan sägas att tidigare, internationell, forskning visar att medling förebygger återfall för vissa gärningspersoner, vid specifika brottstyper och under särskilda omständigheter (Brå ibid).

Reparativ rättvisa

Teorin reparativ rättvisa, som ligger till grund för medling, är tvärvetenskaplig och ofta praktikorienterad. Nils Christie, författare till den klassiska artikeln ”Conflict as property”, (1977), är en förespråkare i rörelsen. Christie framhåller, i artikeln, att staten och professionella representanter har frångått brottsutsatta och gärningspersoner konflikten och att detta fått destruktiva konsekvenser för samhället. Via en reparativ rättvisemetod antas gärningspersonen få erkänna sitt ansvar i relation till den utsatte i en direkt dialog och därmed ges möjlighet att reparera skadan. Den brottsutsatte har möjlighet att ställa frågor och ”få ett ansikte på” gärningspersonen. På så sätt kan han eller hon också få förståelse för, och försonas med, anledningarna till varför gärningspersonen utfört brottet. Man ska även komma överens om en symbolisk och materiell gottgörelse. Den reparativa rättvisan jämförs med en retributiv rättvisa (Retributive Justice) som har en tekniskt instrumentell prägel, där fokus ligger på att bevisa skuld enligt rådande lagar. Känslomässiga och kognitiva (förståelsemässiga) aspekter antas komma i skymundan i denna form av konflikthantering. Inom internationell forskning är Braithwaite (2002), Zehr (1990, 2002) och Umbreit (1998) exempel på inflytelserika forskare tillika aktivister inom reparativ rättvisa (för en aktuell sammanfattning av fältet se även Johnstone och Van Ness 2007).

Hur går medling till?

Själva medlingsprocessen kan se lite olika ut inom olika medlingsverksamheter. Generellt kan ett brottsärende dock inte bli aktuellt för medling förrän brottet är polisanmält.

Gärningspersonen ska vidare helt eller delvis ha erkänt handlingen. Vanligtvis är det polisen som först informerar gärningspersonen om medling och som förmedlar ärendet vidare till aktuell medlingsverksamhet. Medlaren kontaktar sedan gärningspersonen och informerar denne om vad medling går ut på. Om gärningspersonen är intresserad av att delta i medling kontaktas den brottsutsatte (att den brottsutsatte inte kontaktas först beror på att man inte vill riskera sekundär viktimering om gärningspersonen inte visar sig vilja medverka). Därefter följer ett eller flera förmöten med gärningspersonen respektive den brottsutsatte.

Efter förmötena avgör medlaren om ärendet kan bli aktuellt för medling. Om så är fallet bestäms en tid då den brottsutsatte och gärningspersonen träffas (eventuellt tillsammans med medföljande, t ex en förälder/vårdnadshavare). Syftet med detta förberedande möte är att samtliga parter ska få information om hur en medling går till rent praktiskt (något de också oftast får via inledande telefon- eller brevkontakt) men också varför medling anses vara betydelsefullt. Det ges möjlighet för den brottsutsatte och gärningspersonen (och ofta deras vårdnadshavare) att ställa frågor och att diskutera sina särskilda förväntningar inför ett eventuellt möte. De samtalar kring det inträffade med medlaren som samtalsledare. Förmötet varar cirka en halvtimme till en timme (men kan även vara längre, beroende på deltagarnas behov). Ibland sluts någon form av avtal vid medlingen. Det kan handla om en ekonomisk uppgörelse (det är dock ovanligt) eller en överenskommelse kring hur parterna ska bete sig mot varandra om de träffas igen. (För mer ingående beskrivning av förmötet, se Rypi och Burcar 2012, samt hur medling går till, vem som bedriver medling och hur medlingsverksamheterna i Sverige ser ut idag, Brå 2005.)

Kapitel 2. Analytiska och metodologiska perspektiv

Jag utgår från ett sociologiskt perspektiv, närmare bestämt ett symbolisk interaktionistiskt perspektiv vilket är inspirerat av forskare som t ex George Herbert Mead, Robert E. Park, och Ernest Burgess.² Det är främst Georg Herbert Meads begrepp ”rolltagande”, och Tamotsu Shibutanis begrepp ”referensgrupper” som jag inspirerats av i denna rapport. Jag har även ett samtalsanalytiskt perspektiv, vilket betyder att jag undersöker samtal, och då inte bara belyser *vad* individer säger i intervjuer (dvs. innehållet) utan också *hur* de berättar och övertygar om detta (dvs. formen). Jag har ett fokus på retoriska och narrativa aspekter i min analys. I den samhällsvetenskapliga forskningen har det blivit allt mer nödvändigt (såväl som populärt) att intressera sig för dessa båda dimensioner; innehåll *och* form, *vad och hur*-frågor. Dvs. hur de förhåller sig till varandra i meningsskapandet, och hur de kombineras i förståelsen av den sociala verkligheten. Som Gubrium och (1997) skriver, är det viktigt att vi på ett reflexivt, och medvetet, sätt beaktar både ’the hows and the whats of social reality’ i vår tolkningspraktik; både ta hänsyn till hur individer konstruerar och ’lever’ sin verklighet, liksom de materiella villkor som formar denna verklighet (jfr Ryding 2005). Aktörer använder retoriska verktyg (t ex kategorisering, kontrastering osv.) för att skapa mening och övertyga sig själv och ’den andre’ under samtal. I analysen nedan kommer jag att uppmärksamma om och hur individerna använder retoriska verktyg i sitt meningsskapande.

G H Mead – Rolltagande

Att ”ta den andres roll”, dvs. rolltagande, innebär att föreställa sig världen från annan individs perspektiv; att förstå vilken betydelse deras handlingar har för denne (Charon, 1998:112). Det kan betyda att gränsen mellan ”jag” och ”du” upphävs (åtminstone tillfälligt) när identifikationen sker. ”Den andre framträder inom jaget”, skriver Mead (1934/1967: 253):

This requires *the appearance of the other in the self*, the identification of the other with the self [...]

Rolltagandet ska ses som en *pågående* interaktions- och socialisationsprocess, snarare än något som görs en gång för alla. Interaktion sker både med individens själv, och med den andre (var roll eller perspektiv man ’tar över’) Mead skriver vidare att rolltagandets resultat

² G H Mead kallade sig dock ’social behaviorist’ och ’pragmatist’; rörelser vilka kan ses som ursprunget till symbolisk interaktionism (1934/1967). Den senare var en benämning som sedan Blumer (1969) skapade för den gemensamma inriktningen bland Chicagoforskarna.

beror på den kontroll som individen kan utöva *över sin egen respons*. Det innebär att rolltagandet både inkluderar en spontan identifikation – som han även kallar I/ 'jag' – och en social kontroll eller förmåga till reflektion och samarbete, vilket Mead kallar me/'mig':

This taking the role of the other, is [...] of importance in cooperative activity, the immediate effect of such role-taking lies in the control which the individual is able to exercise over his own response (1934/1967: 255).

Rolltagandet innebär att ta ”den signifikante andres” roll (en person som influerar och betyder något för individen), samt att ta ”den generaliserade andres roll” (referensgruppen och samhället; ett norm- eller regelsystem som införlivats i individen, men som även kan bestridas). Rolltagande innebär vidare att individen, genom att sätta sig i den andres position, kan föregripa de reaktioner den andre kommer att få. Aktören ('me') kan då styra sitt eget agerande och välja gest efter den reaktion som är den förväntade och önskade. Enligt Mead har rolltagande en avgörande betydelse för vår förmåga att tänka och för att kunna ha ett medvetande. Vi formas hela tiden genom samspelet med andra och våra självbilder formas av de attityder andra i omgivningen har till oss.

I relation till medling kan rolltagande för det första betyda att deltagarna lever sig in i *den andra partens perspektiv*. Framförallt gärningspersonen förväntas försöka sätta sig in i hur brottet, samt dess konsekvenser, upplevts för den brottsutsatta, men det antas även hjälpa medlingen om den brottsutsatta försöker förstå gärningspersonens perspektiv. För det andra kan det betyda att båda parter tar ett medlingsperspektiv – dvs. anammar ”den generaliserade andre”: den grundläggande idé som medling och reparativ rättvisa omfattar, genom att mer eller mindre socialiseras in i den roll som förväntas. Dvs. den ena parten tar rollen av en *gärningsperson* som erkänner och ångrar (åtminstone någon del av) sin handling samt vill ställa till rätta, och den andra parten tar rollen av en *brottsutsatt* som försöker bearbeta sina känslor efter upplevelsen (inte drivs av hämnd t ex), samt, helst men inte nödvändigtvis, förlåter gärningspersonen, om denna lever upp till medlingens rollförväntningar. Det kan även betyda att deltagarna uppfattar *samförstånd* och *dialog* (snarare än konflikt och motstånd) som en utgångspunkt i medlingen. Sammanfattningsvis handlar medling både om förväntningar på deltagaren att *ta den andre partens roll* som han eller hon möter i medlingen, och att ta *medlingsaktörens* roll (i betydelsen referensgruppens eller ”den generaliserade andres” roll).

Shibutani – Referensgrupp och perspektiv

Shibutani (1955) beskriver begreppet *perspektiv*, utifrån symbolisk interaktionistisk teori, som de utgångspunkter en aktör använder för att organisera, och begripliggöra sin värld. Det beskrivs vidare som det filter (eller schema) genom vilket individen uppfattar sin omgivning, vilket kan guida och definiera hans eller hennes erfarenheter. En *referensgrupp*³ är den grupp vars *perspektiv* individen identifierar sig med, använder, samt kommunicerar utifrån. Det uttalade medlemskapet är inte viktigt i detta avseende, men däremot att individen *använder* perspektivet, samt dess *normer och värderingar* införlivas i dennes förståelse av sig själv och sin verklighet. Referensgrupp är en mer specificerad variant av Meads begrepp ”den generaliserade andre” (Charon 2009).

Metod och material – svårigheter på vägen

Syftet med föreliggande studie är att bygga vidare på vår förstudie (Rypi och Burcar 2012) men nu mer specifikt studera brottsutsattas och gärningspersoners erfarenheter och beskrivningar av medling. Jag vill undersöka om – och i så fall hur – medling kan fungera som ett verktyg för positiv förändring och perspektivskifte. Vår tidigare studie visar att medling ofta kan innebära ett så kallat ”reparerande rolltagande” där båda parter befrias från såväl negativa bilder av den motsatta parten som från negativa känslor kring relationen och brottet. Det var en förstudie, och denna fortsatta studie var tänkt att bygga vidare på detta preliminära resultat, genom att mer direkt fokusera på deltagarna i medling, och att göra en mindre enkätstudie samt upprepade intervjuer med båda parter i medling. Under åren 2012-2014 tycks dock medlingsfallen ha minskat betydligt⁴ (av oklara skäl, men en möjlig tolkning är att det kan bero på organisatoriska problem), en minskning som påbörjats redan 2012, eller åtminstone uppmärksammades en problematisk situation vid denna tid (Socialstyrelsen 2012-3-39, s. 40). Socialstyrelsen skriver: ”Obligatoriet för kommunerna att erbjuda medling infördes /---/ framför allt av rättviseskäl, dvs. att unga lagöverträdare och brottsoffer skulle kunna erbjudas medling på lika villkor i hela landet. Det har gått fyra år sedan obligatoriet trädde ikraft och mot bakgrund av de resultat som redovisas i föregående avsnitt bedömer Socialstyrelsen att medlingen inte har den plats och spelar den roll som intentionen var.”. Jag ansåg att det inte var lämpligt, eller realistiskt, att utföra en enkätstudie med så få medlingar

³ Individen i ett senmodernt samhälle tillhör inte bara en referensgrupp utan (socialiseras in i) flera referensgrupper, och anammar olika perspektiv, i sitt meningsskapande.

⁴ Enligt min tolkning av situationen samt enligt ett flertal medlare som jag talat med om detta. År 2014 fördes en diskussion om medlingens nedgång i Sverige samt vad man kunde göra åt det på SFMs (Svenskt forum för medling och konflikthantering) årsmöte, samt år 2013 på ett möte med ett medlarnätverk som jag kommit i kontakt med.

som underlag, så därför fick ursprungsplanen modifieras. Av samma orsak var det även svårt att hitta brottsutsatta och gärningspersoner att genomföra intervjuer med. Sökandet efter intervjupersoner skedde på många olika sätt. Jag vände mig till ett medlarnätverk vilket inkluderar medlare i hela Sverige, men trots att de var positiva till min undersökning fick jag endast, efter lång tid, ett enda svar (vilket ledde till en intervju). Jag vände mig även till medlingsamordnare samt medlare verksamma i västra och södra Sverige. De var positivt inställda till in undersökning och sa att de skulle kontakta mig om de fick något fall, men sade även att de hade haft väldigt få fall på senare tid. Mina försök ledde till att jag till slut fick tag på sju intervjupersoner; fem gärningspersoner och två brottsutsatta. Intervjuer med brottsutsatta är således väldigt få, men jag har trots allt valt att inkludera de brottsutsattas perspektiv, eftersom jag uppfattar dem som berikande för studien. Intentionen var också att göra upprepade intervjuer. Tyvärr blev inte heller det möjligt pga. tidsbegränsning. Eftersom intervjuerna gjordes senare än intentionen var ursprungligen (pga svårigheten att finna intervjupersoner) blev tiden mellan den första och eventuella andra intervjun endast ett par månader (då projekttiden gick mot sitt slut), och intervjupersonerna var därför inte villiga att göra en andra intervju. De gav som skäl att en intervju kändes tillräckligt eftersom några större förändringar inte skett sedan den första intervjun. På grund av det begränsade materialet har jag dessutom kompletterat valt att komplettera det med intervjuer med två medlare samt observationer av två medlingsmöten, samt ett förmöte.

Då materialet inte är så omfattande, får denna fortsatta studies resultat ses som preliminärt, och det behövs fortsatta studier för att fördjupa detta. Analysen kan dock med fördel läsas i relation till vår förstudie, i avsikt att få en mer heltäckande bild.

Det insamlade materialet består sammanfattningsvis av:

* Fem intervjuer med gärningspersoner, två intervjuer med brottsutsatta (varav en var polis utsatt i tjänsten), och två intervjuer med medlare.

* Två observationer av medlingsmöten, och en observation av ett förmöte.

Intervjuer

Intervjuerna med brottsutsatta och gärningspersoner pågick mellan en halvtimme till en timme. Intervjuguiden uppmärksammade bland annat vilken information de fått inför

medling, hur de upplevt förmötet och medlingsmötet (inklusive medföljandes närvaro), medlarna samt medlingsmetoden. Deras perspektiv på (och känslor inför) brottet/konflikten som låg till grund för medling, deras perspektiv på (och känslor inför) den andra parten, samt på sig själva före och efter medlingen undersöktes även.

Intervjuerna med (två) medlare pågick i cirka en timmes tid och hade en intervjuguide som grund. Intervjuguiden innehöll frågor rörande hur medlingsprocessen går till, medlingens syfte, medlarens positiva och negativa erfarenheter av medling och förmöten, upplevelse av begränsningar i medlingsarbetet, syn på medlarens roll, betydelsen av kön, etnicitet, ålder samt olika typer av brott, känslors betydelse, betydelse av och förväntningar kring förlåtelse, relation till brottsofferverksamhet, polis, socialtjänst, åklagare etc. samt förhållande till teorin om reparativ rättvisa.

Intervjuerna har spelats in och transkriberats, inspelningar och transkriptioner har endast jag, som forskare, tillgång till. De utfördes i ett fall på intervjupersonens arbetsplats, och i övrigt på kafé och bibliotek. Intervjuguiden följdes inte strikt utan samtalsintervjun anpassades till vad intervjupersonerna valde att fokusera på, i relation till sin erfarenhet. Ett öppet och berättande samtalsklimat har eftersträvat. Jag har använt mig av ”aktiva intervjuer” vilket Gubrium och Holstein (1995) beskriver som en gemensam tolkningspraktik vilken involverar intervjuare och respondent. Dvs. snarare än att se en part som aktiv och den andra passiv är båda parter aktiva och använder sig av tolkningsstrukturer och -resurser i ett ömsesidigt meningsskapande. Parterna använder och uttrycker (sina egna och varandras) associationer och tolkningar som uppkommer under intervjusamtalet, i likhet med en vardaglig konversation. Verkligheten ses som under pågående (gemensam) konstruktion, snarare än att den intervjuade antas ”äga en ren informationsråvara som intervjuprocessen kan (läs: riskerar att) förorena”, genom att ställa ”ledande” frågor etc. (Gubrium och Holstein *ibid*:18). Det betyder även att intervjuarens frågor inkluderas i analysen, och att dessa tolkas och analyseras i relation till intervjupersonens utsagor, samt ämnet som undersöks.

Observationer

Observationerna av medlingsmötena spelades in och transkriberades, och informella samtal efter mötena skrevs ner som fältanteckningar. Vid observationen av förmötet tilläts inte inspelning av gärningspersonen (och inte heller att jag antecknade) så noggranna fältanteckningar skrevs på datorn direkt efter mötet istället.

Beskrivning av intervjupersoner⁵

Gärningspersoner i intervjuer

Patrik, 17 år, har varit med i medling två gånger, en gång pga. snattning i en affär, då en affärsrepresentant deltog, och en gång pga. att han var anklagad för att stjäla en moped av en granne, vilket han dock ansåg sig oskyldig till.

Stefan, 17 år, har deltagit i medling (vilken också observerades) tillsammans med de två poliser vars bil han kört in i, vilket var ett försök till smitning. Stefan körde dessutom utan att ha kör tillstånd.

Bosse, 23 år, har deltagit i medling två gånger; en gång efter att ha hotat en kamrat på skämt, vilket dock uppfattades som ett verkligt hot av denne, samt efter att ha misshandlat en ung man som han var bekant med.

Kristian, 23 år, har deltagit i medling efter att varit skyldig till trakasseri mot en privatperson (äldre man) tillsammans med några kamrater, samt har deltagit i ett förmöte efter att ha stulit en bil (de brottsutsatta tackade dock nej till medling).

Goran, 17 år, har misshandlat sin kompis när de båda var ute och festade en kväll.

Brottsutsatta i intervjuer

Fredrik 17 år, blev misshandlad av Goran när de båda var ute och festade en kväll.

Arthur, polis, var brottsutsatt (i tjänst), och satt i den polisbil som Stefan körde på, och försökte smita ifrån.

⁵ Alla deltagare har anonymiserats, dvs. getts fiktiva namn, och även platser har anonymiserats (beskrivits som "X"), i studien.

Beskrivning av deltagare på förmöte och medlingsmöte

Gärningsperson

Fereshteh 16 år Har snattat kläder i några klädesbutiker, och deltar i ett förmöte.

Brottsutsatt

Cecilia, polis, var brottsutsatt (i tjänst), och satt i den polisbil som Stefan körde på, och även försökte smita ifrån. Hon deltar i ett medlingsmöte.

Kapitel 3. Upplevelser av förmötet och medlarens roll

Det är främst mötet mellan gärningsperson och brottsutsatt som fokuseras i denna studie. Den första presentationen av medlingens innebörd och perspektiv sker dock på förmötet, som hålls inför medlingen (se inledningen ovan). Här är det rolltagandet mellan medlare och deltagare (gärningsperson alt. brottsutsatt) som är i centrum, dvs. båda parterna möter medlaren var för sig, men kan även ha med sig en förälder eller annan medföljare. Deltagarna ska undersöka om de kan agera utifrån den roll som förväntas av en deltagare i medling. Även medlaren ska undersöka om deltagaren anses vara lämplig för medling (t ex erkänner sin del i konflikten, inte är ute efter hämnd osv). I detta avsnitt kommer först förmötet beskrivas, och även relationen mellan medlare och deltagare.

Gärningspersoner om förmötet

Alla gärningspersoner som intervjuats beskriver att medlaren givit en tydlig introduktion till medling på förmötet; att de fått tydlig information och även förstått vad medling innebar, samt fått uttrycka – och få svar på – sina frågor. Patrik säger t ex:

Hennes (medlarens) roll innan själva medlingen är att förbereda en för att man kan förstå liksom varför man gör det här...

Patrik berättade tidigare i intervjun att han inte hade kunnat berätta om sin upplevelse av att vara oskyldig till ett av brottet (som han anklagats för) för sina föräldrar, så att berätta för medlaren, och bli förstådd av denne, var därför viktigt för honom. Hon kan ses som en ”signifikant andre” för honom (Mead 1934/1967).

Bosse säger att han tyckte att förmötet var bra, för att han fick ”prata en massa” och även få svar på sina frågor:

Bosse: Man prata en massa och så börja jag prata också om hur jag upplever vad ska man säga stämningen efter anmälan, ja innan själva mötet då. Så jag tyckte mötet var också bra, för dom gav dig frågor och du svarade på frågor och när du gav frågor fick du alla svar på det också.

Stefan i sin tur beskriver att förmötet ”kändes väl bra” även om han också upplevde ett visst motstånd mot att prata om brottet:

Anna: Ja så hur kändes förmötet?

Stefan: Ja det kändes väl bra, lite jobbigt att dra upp det igen, hade ju precis hänt och sånt. Eller hade väl gått en halv månad, tre veckor drygt.

Brottsutsatta om förmötet

Fredrik, som var brottsutsatt, är den ende intervjuperson som visar sig skeptisk till förmötet. Han beskriver att han främst upplevde att förmötet handlade om att medlaren skulle informera om medling, men tyckte informationen var oklar och han fick inte grepp om vad det handlade om:

Fredrik: Ja då va det ju bara han (medlaren) och jag, då va ju inte (gärningspersonen) med alls, och det... det va väl mest att han gick igenom vad det va, och sen skulle man bara säga ja.

Anna: Att man ville medla då?

Fredrik: Ja precis, men jag visste knappt vad det innebar, det är ganska lulligt vad det är.

Anna: Tycker du det fortfarande eller tyckte det mer då?

Fredrik: Ja alltså redan då, (men även) fortfarande...

”Och sen skulle man bara säga ja”, säger Fredrik. Det framstår som om han upplevt att medlaren varit påtryckande. Han nämner heller inte något om den känslomässiga aspekten på medling, som annars sägs vara central del av rolltagandet i medling; att leva sig in i den andres – samt uttrycka sina egna – känslor. En anledning kan vara att han upplevde kontakten med medlaren som bristfällig under förmötet, och därför verkar ha svårt att förstå medlingsperspektivet och de normer som detta står för.

Polisen Arthur, som varit brottsutsatt i tjänsten, beskriver förmötet som ett tillfälle att prata helt fritt om sina känslor. Själv hade han inte detta behov, eftersom han är van vid att prata inför människor så som polis. Han menar dock att en ”vanlig” brottsutsatt kan behöva möta medlaren först, innan mötet med gärningspersonen och eventuella medföljare sker:

Polis: Jag har inga problem att prata inför folk, men för en vanlig person som blivit utsatt kan det va skönt att lufta detta utan att en massa andra lyssnar. Då blir man inte så påverkad utan man berättar bara om egna upplevelserna, hur man kände.

Polisen Arthur lever sig in i hur gruppen av ”vanliga” brottsutsatta upplever medlingen, och vilka behov de skulle kunna ha. Han framhåller värdet i att ”inte bli påverkad” och att kunna ”berätta fritt om de egna upplevelserna”, vilket kan tolkas som en frånvaro av negativ påverkan från gärningspersonen. ”Om jag inte träffat (medlaren) innan hade det ju varit skönt att träffa henne innan själva medlingen. /---/ få lite förtroende också.”, säger Arthur vidare. I likhet med gärningspersonen, som han deltagit i medling tillsammans med, framhåller han alltså betydelsen av förtroende, något som även olika medlare framhållit i intervjuer, både i vår tidigare (se Rypi och Burcar 2012) och i denna, senare, studie.

Bristande rolltagande – observation av ett förmöte

Interaktionen mellan en gärningsperson, hennes pappa och medlaren, samt mig själv som observatör, under ett förmöte ska belysas. (Pappans roll diskuteras dock främst senare). Mötet spelades inte in pga. att gärningspersonen motsatte sig det, men noggranna fältanteckningar togs direkt efter mötet. Förmötet skedde på ett församlingshem i X. Mina anteckningar visar inledningsvis att Fereshteh genom kroppsspråk och minspel visar ett starkt motstånd mot att vara med på mötet. När förmötet startar visas redan inledningsvis ett bristande rolltagande mellan medlaren och gärningspersonen Fereshteh, p g a medlarens felaktiga uttalande av hennes namn:

Medlaren inleder med att säga ”Fereshteh, vi pratade i telefon” Då den unga gärningspersonen svarar ”Fereshteh! Med t.” Medlaren svarar ”ja jag ska försöka Ferezteh”, och verkar bli lite generad. (Fältanteckningar, staden X)

Medlaren ber sedan Fereshteh att berätta vad som hänt, då hon svarar att hon redan har berättat på polisstationen att hon inte vill åka till affären där hon stulit kläder, och att de sagt att hon kunde ringa istället. Här sker igen en bristande kommunikation då medlaren inte instämmer i polisens tolkning av medling, som Fereshteh hänvisar till:

Medlaren säger att ”det får stå för henne” (polisen dvs.), att ”det inte är så medling går till. Det är jätteviktigt att man ses öga mot öga”, Hon säger att hon

aldrig haft en medling som går till så, att hon (polisen) måste sagt fel. Fereshteh blir upprörd och säger bestämt att hon inte vill gå dit (till affären).

(Fältanteckningar, observation av förmöte, staden X)

Medlaren tycks inte i så stor utsträckning ”ta den andres roll” här, dvs. leva sig in i den unga gärningspersonens perspektiv, och föregripa dennes reaktioner (samt välja handling efter den reaktion som är den förväntade och önskade). Hon håller istället fast vid sin bild av hur ”hur medling bör gå till”, och vill inte kompromissa och möta gärningspersonen halvvägs.

Medlaren försöker sedan ändra riktning i samtalet, men även nu sker ett bristande rolltagande mellan dem då Fereshteh inte förstår vad hon menar, och sedan heller inte vill beskriva vad som har hänt vid stölden:

Medlaren frågar ”vem är du?” Fereshteh svarar ”vad menar du?”, och tycks inte alls förstå vad hon är ute efter. Medlaren frågar då: ”Ja, går du i skolan, har du några fritidsintressen?” Hon svarar ”ja jag går i skolan” och ”nej jag sitter hemma, jag vill inte gå ut, det blir bara bråk”. /---/ Fereshteh är allmänt kortfattad, verkar inte vilja svara samt tycka att medlarens frågor är jobbiga eller konstiga. Medlaren ber sedan henne beskriva vad som hänt när hon stal kläder, och hon säger ”jag har redan berättat på polisstationen”. Medlaren säger att hon måste fråga igen för hon har inte fått reda på exakt vad som hänt. Fereshteh säger att hon inte vill prata om det, men berättar motvilligt litegrand /---/. (Fältanteckningar, observation av förmöte, staden X)

Sedan tar dock medlaren i viss mån den unga gärningspersonens perspektiv, när hon påpekar att det är viktigt att inte förstora upp betydelsen av vad hon har gjort, och generaliserar handlingen (”det händer många ungdomar...”):

Medlaren frågar hur Fereshteh mår sedan det hände. Hon svarar ”dåligt” och vill inte säga mer. Hon säger sen att hon känner sig ”som en idiot”, och medlaren säger att det tycker hon inte att hon är. Medlaren säger vidare att ”det är viktigt att inte förstora upp det, många tar saker...”, Hennes son hade stulit, berättar hon men han var bara åtta år. Det händer många ungdomar, de följer sin ingivelse, men det är ju viktigt att det inte ska hända igen /---/. (Fältanteckningar, observation av förmöte, staden X)

Genom att ta den generaliserade andres (referensgruppen ungdomars) perspektiv försöker hon nå den signifikante andres perspektiv (Fereshteh's). Det är också intressant att hon tonar ner brottets allvar, medan det ofta tycks vara tvärtom i medlingssamtal med butikrepresentanter (se t ex Rypi och Burcar ibid: 90, 95). Här tycks det ske ett tillfälligt kontaktskapande i samtalet, men nästa stund försvinner kontakten igen. Medlaren uttrycker sig normativt (säger "borde") och tycks inte se den andres behov, dvs. utövar inte rolltagande i betydelsen föreställa sig den andres situation och föregripa den andres reaktion, i sitt svar på hennes mående:

Fereshteh ser väldigt nedstämd ut och bekräftar att hon är det när medlaren frågar, Medlaren svarar då "men du är 16 år du borde ju va glad!" Då säger Fereshteh att hon bara ser ut så (som att hon är nedstämd), att hon är glad. (Fältanteckningar, observation av förmöte, staden X)

Gärningspersonen har berättat tidigare, i samtalet, om hur hon vantrivs i Sverige, tycker det är väldigt jobbigt med stölden och dess konsekvenser. Det tycks här som om medlaren, utan hänsyn till den specifika situationen, tar "den generaliserande andres roll" – utgår från en stereotyp av "hur ungdomar ska vara, men inte förmår ta "den signifikante andres roll"; dvs. se den unga kvinna hon talar med där och då, och ta in dennes berättelse (jfr Mead 1934/1967).

De återkommer sedan till ämnet om att ringa eller åka till affären. Fereshteh blir återigen upprörd och upprepar att hon inte kommer att åka dit, och undrar (igen) om man inte kan ringa istället. Medlaren fortsätter med att påtala hur viktigt det är "att man säger förlåt öga mot öga", att det inte blir en fulländad medling via telefon.

Framförallt kan det sägas vara medlarens uppgift att lyssna på och stödja gärningspersonen, dvs. att leva sig in i dennas perspektiv för att skapa förtroende och trygghet inför medlingen, samt avgöra om medling är lämpligt i det specifika fallet. Syftet med förmötet kan dock även sägas vara ett ömsesidigt rolltagande, vilket här även det tycks brista. Gärningspersonen har svårt att förstå medlaren (och anstränger sig troligen inte heller nämnvärt).

Det sker hela tiden ett bristande rolltagande mellan parterna. Medlaren upprepar t ex ibland sina frågor under mötet; säger att hon inte hört vad Fereshteh sagt för att hon

hör dåligt, men tycks också ha svårt för att förstå hennes brytning. Detta gör Fereshteh uppenbart irriterad (vilket även kan bero på att hon upplever mötessituationen som ansträngande, och på att den andre inte verkar lyssna till hennes behov och önskemål). Fereshteh talar också ibland otydligt och tyst. Ett par gånger under samtalet ägt rum hör jag t ex mycket svagt att hon upprepar ordet förlåt, men medlaren hör inte det, och jag nämner inte det heller då jag är osäker på om jag hört rätt. Mötet fortsätter:

Medlaren har själv varit med om situationer ”där hon bett om förlåtelse och sett människorna i ögonen”, säger hon, ”att man då kan sätta en gräns och gå vidare” Fereshteh verkar inte förstå: ”Sätta gräns var då? Vart ska jag gå?” /---/
(Fältanteckningar, observation av förmöte, staden X)

Medlaren säger slutligen att hon ska prata med sin handledare om vad man kan göra i ett sådant här fall, att hon aldrig varit med om det innan. Hon frågar sedan även mig (observatören): ”Vad tror du Anna?” Jag känner mig lite osäker på om jag borde säga något överhuvudtaget, men svarar att ”det finns indirekt medling; att man kan be medlaren hälsa något till andra parten” (vilket vi beskriver i förstudien, se Rypi och Burcar 2012), men att jag däremot inte hört om varianten att man ringer. Medlaren avslutar sedan mötet:

Medlaren säger att hon ska ringa Fereshteh när hon vet hur de ska göra, och se vad butiksägarna säger också. Fereshteh säger att hon inte vill ha något samtal, att ”det får va slut nu, här!”. Hon verkar nu väldigt irriterad. Medlaren hör eller förstår dock inte henne, och frågar vad hon sade, och Fereshteh vill sedan inte upprepa det. Medlaren frågar om samtalet varit vad de förväntat sig, om de hade velat ha något annat. Fereshteh svarar att hon ville inte ha något samtal, utan ”bara ringa som dom sagt att jag skulle få göra”, pappan säger att han tycker det varit okej, ”att de skulle prata om att Ferseshde skulle gå till affären och de hade de gjort nu”. (Fältanteckningar, observation av förmöte, staden X)

Jag och medlaren sitter kvar efter att de andra gått. Hon säger (lite skämtsamt) ”ja vad ska man säga? ”Jävla unge!” Det var ju väldigt synd...” Hon pratar kring hur flickan verkade väldigt nedstämd rent allmänt, att det var svårt att nå henne: ” typisk tonåring”. Efter att vi skilts åt skriver jag i mina fältanteckningar:

Medlaren verkar försöka övertyga flickan om att hon ska delta i medling, och att det ska göras på visst sätt, men att det då inte blir frivilligt. Hon kunde ha lyssnat mer på tjejenns önskan att ringa, dvs. istället för att tala om att det var så viktigt att se varandra kunde hon ha fångat upp den goda intentionen. Flickan verkade överhuvudtaget inte vara där frivilligt, utan pga. att pappan hade sagt det. Det verkade finnas en önskan att säga förlåt hos henne dock, hur stark den nu än var. Medlaren sade inget om att hon är opartisk eller om sin roll överhuvudtaget, och beskrev heller inte medlingens syfte så mycket, vilket var förvånande (Fältanteckning, observation av förmöte, observation av förmöte, staden X).

Förmötet är det enda i sitt slag som observerats i denna studie, och det skiljer sig mycket åt från de förmöten vi observerade inom ramen för förstudien, i den bemärkelsen att ingen nämnvärd förståelse mellan deltagaren (gärningsperson eller brottsutsatt) och medlaren uppnåddes (jfr Rypi och Burcar 2012). Olika grader av ömsesidig förståelse visas i förstudien, dvs. någon fulländad förståelse, eller något fullständigt engagemang från deltagarnas sida har inte alltid visats, men en sådant här ömsesidigt bristande rolltagande såg vi inte något exempel på. Det kan möjligen vara kombinationen av en ovanligt ovillig deltagare och en ovanligt ovan medlare? Medlaren beskriver för mig, innan Fereshteh och hennes pappa kommit, att hon haft få fall trots att hon varit medlare under en längre tid (pga. olika livsomständigheter). Språksvårigheterna framstår även som en utmaning. Det framstår som att ett deltagande i medling, samt en eventuell positiv förändring (och perspektivskifte) för gärningspersonen är beroende av ett relativt välfungerande ömsesidigt rolltagande, dvs. tillräckligt god kommunikation med medlaren på förmötet, eftersom detta ska bereda väg för medlingen.

Nedan ska beskrivas hur deltagarna upplevt medlingen, medlarens roll, deras (eventuella) perspektivskifte samt synen på förlåtelsens roll i medling.

Kapitel 4. Medlarens roll och upplevelser av medling

Medlarens roll under själva medlingsmötet framställs som att vara stödjande och opartisk, enligt gärningspersonernas berättelser, vilket medlarna som de träffat levde upp till.

Gärningspersonerna kände sig trygga och att medlarna såg till att samtalet blev bra mellan parterna. Kristian säger t ex att medlarna var ett stöd, och att ”det är ju svårt att förklara, men det känns ju som att dom gör det liksom till en bra grej”. Och Patrik menar t ex att medlarens roll bl a handlar om att se var hon behöver ”stötta upp”, under medlingsmötet, vilket beskrivs som en situationsanpassning och förmåga att ”hoppa in” vid rätt tillfälle, då det t ex blir tyst alltför länge.

Sen under själva medlingen hjälper hon dig. Stöttar upp dig, liksom om du har nånting du inte kan komma framåt med så sitter hon där och är beredd och kan hoppa in liksom, för annars kan det bli väldigt såhär tyst liksom, ja... Hon liksom-hon inledde och gav struktur också.

I metaforisk mening framstår det som att gärningspersonen är på väg framåt på en ny väg (har en ny, ovan roll) men riskerar att fastna (och tystna) om han inte får stöd från medlaren. Slutligen beskriver Patrik medlarens roll som att ”inleda” och ”ge struktur”; vilket betyder att medlaren erbjuder och upprätthåller ramen för parternas roller samt ”spelreglerna”, som deltagarna måste förhålla sig till – dvs. följa eller bryta/protestera mot. Även Stefan beskriver att medlarna kunde hjälpa till med att ställa frågor, t ex de som han hade uttryckt på förmötet att han ville ställa till den brottsutsatte, men samtidigt att de inte tog över (”man har sitt ord”):

Stefan: ...om man glömde vad man ville fråga, så hade dom skrivit ner det också.

Anna: Just det, sen förmötet.

Stefan: Jag tycker dom gör ett bra jobb, för ingen talar förrän det är ens ens ord om man säger så, man han har sitt ord.

Anna: Ja så dom höll på att alla skulle få säga sitt. Mm.

Patrik framhåller värdet av att han kunde *prata fritt* och ”säga exakt som han kände”, Medlarens känslomässigt stödjande men också opartiska roll beskrivs som betydelsefull för hans deltagande; dvs. att medlaren inte ifrågasatte att han upplevde sig som oskyldig till

brottet (samtidigt som han ville be om ursäkt för någon del av det vilket är en förutsättning för medling):

Patrik: Annars hade det nästan inte gått tror jag, eh särskilt inte för mig, för jag visste liksom inte, hur/---/ Jag kände mig trygg att hon va där (på medlingen), jag kände ju ändå henne, jag visste jag kunde prata med henne, så att det-

Anna: Mm hon dömde inte dig och-

Patrik: Ja precis hon satt bara där och va liksom neutral och hjälpte, så hennes roll va viktig.

En gärningsperson, Stefan, beskriver att han kände medlaren sedan tidigare, då han deltagit i ett socialt projekt som hon lett. Även här var den positiva kontakten med medlaren betydelsefull; han kände sig lugnare under medlingen tack vare att han visste att han ”hon förstår”:

Stefan: För att det är en person som man känt länge som man ändå har nära sig, som man liksom kan säg till att... om det- /---/ (om) man inte vill mer så kan man bara knacka lite på hennes axel och säg att man vill ta en paus, hon förstår liksom, i och med att man känner hon så bra.

Anna: Så du hade förtroende för henne kan man säg?

Stefan: Ja precis. Det är ju jobbigt att sitta där med tre personer (två poliser plus medlaren) som man inte känner.

Medlaren som deltog i medlingen, och som Stefan talar om här, säger till mig och poliserna, efter medlingen, att hon var ganska passiv på medlingen i förhållande till vad hon brukar vara. Det var för att hon ville ta en opartisk roll, då hon, som fältassistent, hållit i ett projekt som gärningspersonen haft en central del i. Enligt mina fältanteckningar säger medlaren ungefär såhär:

Stefan var kontaktperson för detta projekt. Och så pratade han ju mycket själv (på medlingsmötet) /---/ Han är väldigt social, så många (poliser) känner honom ju, han blir igenkänd. Det är bra, för nu blir det jobbigare för honom för att han varit med i X, han är en av dem det (projektet) betytt mest för. Nu får han inte va med i

ett halvår, jag vill inte stänga av honom helt för det blir en morot, så han håller sig borta från problem. (Fältanteckningar, orten X).

När poliserna har gått sin väg pratar jag och medlaren vidare. Hon berättar mer om projektet och säger att orten X är liten så hon har haft flera roller. Så därför känner hon Stefan sen tidigare, men det är inte främst en begränsning, menar hon, utan förtroendeskapande. Samtalet lyder ungefär såhär, enligt fältanteckningarna:

Nu var det lättare för honom att ta steget och delta i medling kanske, säger medlaren. Jag säger att en del medlare jobbar med brottsofferstöd också, lite samma sak. Hon säger om hon haft en brottsofferstödande roll låter hon nån annan medlare ta medlingen ibland. /---/ ”Medlare jobbar olika”, säger hon sen, ”jag var ganska passiv här, ibland är jag lite mer aktiv, men vill va opartisk”. (Fältanteckningar, samtal efter avslutad medling, orten X).

Medlaren jämför den nära kontakten med gärningspersoner, som hon haft i egenskap av fältassistent, med den opartiska medlarrollen, och upprepar att hon för att uppnå opartiskhet ”var passiv” (på medlingsmötet) pga. att hon känner gärningspersonen sedan tidigare. Hon nämner dock också, liksom Stefan själv, fördelarna med deras nära kontakt: att det kunde vara ett mindre steg för gärningspersonen att ta initiativ till medling, än om hon hade varit en helt främmande person.

Gärningspersonernas upplevelse av medling

Att prata ut – istället för att ”prata in”

Stefan, en gärningsperson, som kört bil utan körkort och även kört in i en polisbil, med två poliser i (då han försökte smita), menar att det ”kändes bra att prata ut” med dem vars liv han riskerat. Det gjorde också att han släppte sin rädsla för deras fördömande:

Stefan: Alltså när man har typ orsakat fara för en annan människas liv så tycker jag att det är en ganska stor händelse. Så tycker jag att det kändes bra att *prata ut* med dom som var involverade i det hela, och lösa det. Så jag tycker det va väldigt skönt med en medling, så slapp man tänka på det att ”eh då får man sura miner av dom”, eller ”dom fördömer en” och massa sånt.

Bosse – som misshandlat en man han var bekant med sen tidigare – talar också om fördelen att båda parter kunde ”prata ut” om vad som hade hänt. Det var anledningen till varför han själv ville delta i medling, och även den faktor som han menar främst skapar förändring:

Bosse: Ja jag tyckte bara det va bra om man kunde prata ut så, för annars är det som att det- det blir ingen förändring, Blir det bara polisanmälan och sen rättegång... /---/

Han talar först generellt, men övergår till att berätta mer personligt, och beskriver att efter medlingen ”är det helt lugnt” jämfört med den ”småirritation” som fanns mellan honom och den brottsutsatte efter misshandeln hade skett:

... sen så efter man pratade ut så, nu träffar jag honom på gatan och sånt och det är helt lugnt, hälsar på varann, pratar med varann /---/

Anna: Ja du sa ’nu är det lugnt’, du tror inte det hade känts så om ni inte haft medling?

Bosse: Nä jag tror inte det, jag tror det hade vatt- ja man kan inte säga hat men småirritation på bägge sidor, men när man väl prata ut så... tyckte jag att det va mycket bättre för nu kan man i alla fall lägga det bakom sig.

Patrik, en annan gärningsperson som deltagit i medling två gånger (en gång för att ha snattat i en butik, och andra gången för att ha blivit anklagad för att stjäla en moped från sin granne, vilket han ser sig som oskyldig till). Han beskriver på ett likande sätt att ”öppna sig” i samtalet, och att lyckas förklara hur han kände för de brottsutsatta, var det väsentliga i medlingen för honom;

Patrik: När jag träffa henne (butiksrepresentanten) fick jag liksom beskriva vad jag kände själv. Hur- så att man öppnade sig ganska mycket för den (andre) fast man inte kände den. Fast man liksom (tänkte att) dom hade nåt ont mot en. Med min granne var det jättesvårt att liksom sitta och förklara /---/ ”jag har inget ont mot dig”, det var lite svårt att säga, öppna sig mot dom personerna...

Medlaren kunde hjälpa honom under förmötet med att öppna sig, beskriver han. Han fick berätta hur han kände, hon kunde ge förslag på hur han kunde uttrycka sig, och han fick även öva innan:

Så (för-)mötena innan hjälpte mig så jag liksom skulle kunna vara mer öppen mot de personerna (de brottsutsatta), så de skulle förstå bättre hur jag kände /---/."dom är ju sura på mig liksom, varför vill dom bry sig hur jag känner", så därför liksom svårt och liksom beskriva hur man själv känner...

En positiv förändring skapades, menar han, genom att han då fick förståelse och framförallt inlevelse från motparten, vilket gav honom bättre självförtroende:

Anna: Ja tänkte du så innan att dom inte bryr sig om hur du känner? Och efter förmötet?

Patrik: Ja precis. Efter (förmötet) så fick jag liksom- jag fick bättre- bra, starkare liksom självförtroende/---/ Ja jo jag kände ju- båda (grannen och butikschefen) var ju vuxna människor som vet hur det är att va ungdom själv, som vet hur ungdomar såhär fungerar...

Han beskriver en upplevelse av ett positivt rolltagande; genom att ta "den generaliserade andres" – eller referensgruppens – roll kan "de vuxna" känna (och förstå) hur det är att vara "ungdom", vilket gör att gränserna dem emellan upphävs (Mead 1934/1967, Shibutani 1955). Även gärningspersonen Kristian betonar medlarnas hjälp "om man vill säga någonting" då det är svårt att prata med "en person man gjort något mot":

Kristian: Jo till en början kändes det jobbigt att träffa personen (den brottsutsatte) men sen satt dom (medlarna) med och jag tycker dom ger väldigt bra stöd så det kändes faktiskt väldigt skönt. /---/ Det är ju ändå svårt att prata med en person man gjort nåt mot och då så hjälper dom en liksom att förklara...

Att "prata ut" och "öppna sig" nämns alltså av flera gärningspersoner som en viktig, men samtidigt svår, del av medlingen. De föreställde sig, *innan* medlingen att de brottsutsatta "hade något ont mot en", "fördömde en" osv. När de brottsutsatta visade en positiv inställning, och godtog deras ursäkt under medlingen ändrades dock detta, och de hade inte

dessa föreställningar längre (åtminstone inte lika påtagligt). I vår förstudie beskrevs framförallt hur medlare berättade att brottsutsatta kunde ha en ”bild” av gärningspersonen, präglad av rädsla (vilket även framgick under våra medlingsobservationer), och att bilden av den andre avdemoniserades genom medling – Det visades t ex vara ”en vanlig kille”, att gärningspersonen också var rädd, hade svårigheter efter brottet osv. (Rypi och Burcar 2012, jfr Abrams et al 2006). I detta fall är det istället gärningspersonerna som berättar att de släppte monsterbilden – men bilden av *sig själva* som monster, vilken de föreställer sig att den brottsutsatta haft av dem (jfr Abrams et al 2006).⁶ Benämningen att ”prata ut” skulle med andra ord kunna ses som motsatsen mot att ”*prata in*”. Vad gärningspersonen *tror* att den brottsutsatta tänker om dem, har blivit till ett inre budskap som upprepas av jaget (och internaliseras). Det riskerar sedan att projiceras på den andre, så som Bosse, en gärningsperson beskriver:

Vem vet (var man står) om man inte har pratat. Så tror antingen offret att den tilltalade har nåt emot honom eller så är det tvärtom. Men om man pratar ut så får alla reda på hur det verkligen ligger till.

Det är inte självklart att parterna blivit vänner efter att ha ”pratad ut”. Men åtminstone är det inte så att man *antar* att den andre har motiv och tankar som inte stämmer, vilka sedan leder till ömsesidiga försvar och attacker som eskalerar, enligt gärningspersonens bild ovan. Gärningspersonerna tar således över medlingens (”den generaliserade andres”) försoningsperspektiv, samt kan leva sig in i (och ta) motpartens roll (Mead 1934/1967). Temat kan relateras till Braithwaites teori (1989) om vikten att gärningspersonen får hjälp att hitta konstruktiva sätt att uttrycka sina skam- eller skuld känslor gentemot de utsatta i en reparativ process. Om (gärnings-)”person” skiljs från ”handling” (brottet), samtidigt som denne ges en chans att – och även förväntas försöka – ställa saker till rätta, kan den negativa självbild som gärningspersonen internaliserat i bästa fall förändras och inte utvecklas till en avvikaridentitet.

Inse konsekvenser av brottet och ny konflikthantering

⁶ Detta fenomen beskrevs också, men mer kortfattat i Rypi och Burcar ibid.

Bosse blev tagen av polisen för att vara (alltför) berusad på offentlig plats ("lobbad"), men det var inte förrän efter två medlingar (och rättegångar) som en riktig förändring av hans livsstil skedde, och han slutade "hänga på stan" och hamna i slagsmål:

Anna: Jaja vad gjorde du på stan? Var det liksom mycket bråk eller?

Bosse: Ja det var massa, speciellt när dom här hammarbyarna (fotbollsfans) kom,

Då var det ju mycket bråk, skulle man följa med brorsan då, ville ut på krogen.

Jag drack ju inte då, för efter jag blev lobbad då, tänkte jag, det är sista gången jag dricker.

Bosse beskriver hur hans identitet och vanemönster förändrats med tiden, bl a tack vare medlingen. Han beskriver vägen mot mer lugn och ansvarsfull tillvaro:

Bosse: Jag va ju så dum förut, det har kanske gått bara ett år men eh det är tillräcklig tid för mig att ändras, och då tänkte jag mig inte för precis.

Anna: Ja vad är det du känner har ändrats sen dess?

Bosse: (suck) Ja nu är jag inte samma som förut, förut var jag alltid ute i stan, det spela ingen roll vilken tid det var, Nu är det mer praktik och direkt efter praktik hem och sen om jag är ledig så drar jag inte upp till stan utan håller på med musik och sånt.

"Jag var så dum förut". Han beskriver en personlighetsförändring – att ha lämnat "det gamla jaget" bakom sig, vilket kan relateras till en omvändelsenarrativ. Omvändelsenarrativ fångar en inre förändring hos en individ som har lämnat en gammal livsstil bakom sig för att anamma (vad som betrakatas som) en ny och bättre livsstil (Bryant and Cox 2004). Patrik menar i sin tur att händelsen (att bli fast för snattning, samt att delta i medling) har påverkat honom "så att han vet var gränsen går"; han följer inte med om tidigare bekanta vill dra in honom i kriminella aktiviteter eller liknande:

Patrik: Om jag ska koppla till hur jag kommer att hantera min framtid, mina- så vet jag att jag måste sätta ner foten eh- och ta ansvar för vad jag gör. Tror det va ganska (bra) att jag fick såhär en bra gräns, för om det hade hänt i äldre-, sen jag va äldre då kanske det hade vatt ännu värre /---/ så jag tror det är bra om du får liksom nån typ av smäll "typ det här kan hända om du gör fel".

Här bedömer Patrik sin egen situation (i framtiden) genom sin relation till de bekanta som vill dra med honom på kriminella aktiviteter, vilka han markerar distans gentemot (genom att ”sätta ner foten”). Utifrån Shibutani (1955) skulle man kunna säga att Patrik vill visa att de fd. bekanta inte är hans referensgrupp, dvs. att de inte längre delar perspektiv på livet. Samtidigt som han, genom att säga att han inte följer med dem, också visar att de fortfarande existerar som ett slags referensgrupp i den betydelsen att hans (nya) identitet skapas, och tydliggörs, genom denna kontrastering (mot ”det gamla gänget”) (jfr Fuchs Ebaugh 1988). Medlingen har dessutom gjort att han lösa konflikter på ett mer direkt och konstruktivt sätt idag, menar han. Patrik upplever att medlingen gjort att det lättare att kunna ta steget och – istället för att undvika – prata med personen som han handlat fel mot:

Patrik: Sen det här med medlingen fick jag- det påverka mig så att nu vet jag att om jag gör nåt fel måste jag lösa det med den personen /---/

Anna: Det är nåt du inte hade gjort innan?

Patrik: Ja innan försökte jag liksom fly från pro- hålla mig undan och det är inte alls lika liksom kul /---/. Man känner sig liksom feg och då kommer du alltid ha nåt som du känner är ogjort i ditt liv.

Han visar också här att han anammat medlingens (”den generaliserade andres”) perspektiv (Mead 1934/1967). Abrams et al (ibid: 252) ställer frågan om medling kan motverka att unga förövare begår brott igen. Han kommer fram till att många av deltagarna i medling föreföll vara involverade i en livsförändrande process som började då de arresterades, och fortsatte med deltagandet i medling, vilket då uppfattades som en del i en övergripande ”läkande process” (healing journey)⁷. Denna bild tycks framförallt stämma överens med Bosses erfarenhet, men även med flertalet av de andra intervjupersonernas i hög grad. Deltagandet i medling beskrivs som en väsentlig del av en längre förändrings- och mognadsprocess. (Goran är ett undantag, eftersom hans process framstår som mer oviss). Många gärningspersoner som väljer att tacka ja till medling kan tänkas redan vara inne i en sådan process, eller vara motiverade till att påbörja en, även om det troligen inte gäller alla (jfr Abrams et al ibid).

Att ändra perspektiv – ta den andres roll

⁷ En beteckning som nog används framförallt eftersom flera av deltagarna hade missbruksproblem.

Patrik skulle inte kunna handla likadant igen (utföra brott) eftersom han nu kan se utifrån den brottsutsattes perspektiv menar han:

Anna: Just det ja, och synen på vad som hände (brottet), har det ändrats? Hur du ser på situationen, efter?

Patrik: Ja det jag sa /---/ jag hade inte kunnat göra nånting nu, mest för att jag vet hur den personen känner sig som blir utsatt, för då kan jag tänka hur hade jag känt det så att ja.

Hans beskrivning liknar de unga gärningspersonernas i Abrams et al (2006: 251), där en genomgripande förändring i sättet dessa ser på brottsutsatta framställs; de får en mer realistisk och komplett bild av hur deras handlingar påverkat ”verkliga individer”. Även Kristian beskriver att han tycker att medlingsmetoden fungerar eftersom han fick ett annat perspektiv på den person han och hans kompisar hade trakasserat:

Kristian: Ja alltså man fick ju ett helt annat perspektiv på personen och det tror jag han fick på mig också. Och det va ju det som var bra också, vi kunde liksom heja på varann på stan efteråt, och att man inte har några agg mot personen.

Bosse hade tidigare trott att den brottsutsatte medvetet ”pratade skit” om hans flickvän, vilket hade lett till att han hade blivit arg och slagit honom, men menar att han genom medlingen kunde få en helt annan bild av vad som hade skett:

Bosse: Ja det va ju samma historia (som båda parter hade) ... och så, men sen kom ju fram det att /---/... För mig såg det ut att han gjorde det (pratade skit) antingen för att kränka mig eller för att säga att ”jag struntar i vad du säger” eller nåt sånt. Och för honom va det ju (inte så).

Genom medlingen kunde han se att det inte fanns något uppsåt att kränka, utan att hans föreställningar om den andres motiv hade varit överdrivna.

Brottsutsattas upplevelse av medling

Fredrik, har utsatts för misshandel av Goran, när de var ute och festade tillsammans, och de var vid den tiden goda vänner. Fredrik beskriver att han blev chockad av vad som hände,

vilket blev ett slags perspektivskifte; efter att inte ha trott att något sådant kunde hända hade han nu en mer misstänksam inställning. Han känner ingen direkt oro om han går ut, säger han, men har sedan händelsen ”det alltid i bakhuvudet” att ”lita inte på folk för enkelt för det kan gå fel”, Han fortsätter:

Fredrik: Jaja man tänker alltid steget längre, jag trodde ju aldrig han skulle hoppa på mig, jag hade inte ens en aning om att han skulle göra det, men jo-

Anna: Så det blev en chock kan man säga liksom?

Fredrik: Ja jag blev ju chockad själv av att han ens gjorde det, det var nog det som var det första i huvudet, ”att han ens gjorde det!”, när jag precis hade fått slaget.

Medlingen hjälpte inte honom att känna större trygghet eller tillit, och inte heller upplevde han att han fick ett annat perspektiv på vad som hade hänt, eller på gärningspersonen (hans fd kompis). Han verkar ha blivit besviken, och ifrågasätter uttryckligen meningen med medling (detta utvecklas vidare nedan under ”fallstudie”).

Två brottsutsatta poliser – ett annat perspektiv

Arthur, en polis, som utsattes för hot om våld i tjänsten berättar att han inte känts sig rädd eller otrygg, varken under eller efter brottet, då detta är en del av hans yrkesutövning, Han upplevde heller inte att han fått ett annat perspektiv på gärningspersonen just i detta fall, eftersom han träffat honom redan tidigare (i ett socialt projekt som denne deltagit i). Arthur betonar dock den betydelsen av att ”vanligt folk som utsatts” får ett annat perspektiv ” genom medling. Både att man får se de sociala faktorerna som påverkar den unga gärningspersonen, och ”personen bakom handlingen”:

Man vet ju att dom som har klammeri med rättvisan, dom har det kanske inte så bra ställt hemma och den här sociala biten. /---/ Så det är det som synliggörs med medling. Man får träffa personen, märker att det är en person bakom handlingen då. Att det inte bara är en snattare, eller en kille som slått en annan, eller slått på dig då.

Arthurs yttrande kan liknas vid Christies beskrivning i *Lagom mycket Kriminalitet* (2009:142) vilken även är en av grundtankarna i filosofin reparativ rättvisa: att bedömningen av människan ska skiljas från bedömningen (och avståndstagandet från) brottet som denna har

utfört (se även Braihtwaite 1989).⁸ Sedan beskriver Arthur också värdet av få ha varit med i hela (brotts-)processen ”från början till slut”, jämfört med när de i vanliga fall bara träffar gärningspersonen vid gripandet:

Arthur: Vi förmedlar ju medling ibland ju. Jag har ju aldrig vatt med själv ju, så nu va det kul, eller intressant att få va med från början till slut, på medling innan och så rättegången och-

Anna: Så du fick mer en bild av vad det kan va?

Arthur: Ja en helhetsbild, /---/ Vi skriver sen rapporterar och så lämnar vi över hela paketet till nån utredare osv, nu har vi fått va med och se hur det funkar och det har gett en positiv bild.

Arthurs kollega Cecilia beskriver under medlingen (som observerades och spelades in):

Cecilia: Jag tycker det är jätteskönt att höra att du (gärningspersonen) ångrar dig och du bett om ursäkt, det ser jag starkt på, i mina ögon. Sen är det väldigt skönt att höra den andra biten (om hans känslor och tankar). Vi får aldrig göra det, tycker jag är skönt att höra. (Inspelad medlingsobservation)

Hon betonar att det är väldigt skönt att höra ”den andra biten”, vilket jag tolkar som gärningspersonens känslor och tankar under brottet (chocken och rädslan). Hon beskriver att de aldrig får höra om detta vanligtvis, vilket kan relateras till Arthurs upplevelse av att ha fått ”en helhetsbild”, istället för att bara ha fått vara med vid gripandet, då poliserna antagligen inte får höra mycket om gärningspersonens känslor och de uppriktiga motiv som låg bakom brottet, pga. de spända omständigheterna i denna situation.

Förlåtelse

Vilken roll spelar förlåtelsen i gärningspersonernas och de brottsutsattas upplevelse av rolltagande och perspektivskifte? I vår förstudie betonade medlarna främst vikten av att parterna försökte förklara och skapa förståelse (Rypi och Burcar 2012), och de lade inte så stor vikt vid att be om ursäkt eller förlåtelse som väsentlig faktor i medlingsprocessen, även om detta kunde ses som ett extra plus och välkommet om det skedde. Vi vill därför

⁸ Det kan ses som lite förvånande att det kommer från en polis, vilka ofta antas vara mer straff- än stödiriktade i förhållande till gärningspersoner (se Granér 2004).

återkomma till denna aspekt då att be om ursäkt ses på motstridiga och varierande sätt inom den reparativa rättviseforskningen. Ursäkten har både setts som en nyckelfaktor i medlingen (Retzinger och Scheff 2000), något som bör lockas fram och t o m läras ut (Choi och Severson 2009) men också som något det är riskabelt att trycka för hårt på, då det t ex upplevas som påtryckning av de brottsutsatta (Johnstone et al, 2007). Till skillnad mot medlarna som beskrevs i vår förstudie betonar medlarna i denna studie ursäkten och förlåtelsen i högre grad. Bland gärningspersonerna är det också flera som ser ursäkten som väsentlig, och t o m framhåller den som vad medlingen *egentligen* handlar om. Det skiljer sig dock lite åt huruvida de ser godtagandet av ursäkten, att verkligen förlåta, som viktigt eller främst att de fick uttrycka ursäkten.

Kristian utskiljer sig eftersom han ser att ”kunna förklara sig” som viktigare än förlåtelsen; varför det blev som det blev och att han inte känner något agg mot den brottsutsatte:

Kristian: Ja det viktigaste för mig, ja iallafall i detta läget för mig, det var att kunna förklara mig, varför och så. Och att det inte va nåt emot honom, det va det viktigaste jag-

Anna: Så förlåtelsen i sig var inte det som va viktigaste?

Kristian: Nä det tror jag inte. Det va mer att han skulle känna att- om vi ser varandra att jag inte hade nåt emot han.

Övriga gärningspersoner betonar dock förlåtelsen i hög grad. Bosse säger t ex att han upplevde förlåtelsen som en viktig del i medlingen, men menar också att det inte ”ska vara tvunget” att den utsatte förlåter gärningspersonen (även om han gjorde det i hans fall), han utvecklar det:

Bosse: Förlåtelse är en stor del av medling, för min del är det det. Att jag kunde säga förlåt, att han kunde förlåta mig, och säga förlåt till hans mamma och att hon kunde förlåta mig.

Anna: Mm hur hade det känts om dom inte hade kunnat förlåta?

Bosse: Visst, det är som jag sa till dom, jag vill bara be om ursäkt, sen är det deras val att förlåta mig eller inte, för mig spelar det ingen roll, så länge jag vet att jag bett om ursäkt /---/ Så inte dom tror att jag... jag bara säger hur jag känner och skiter i hur dom tar det, jag är inte sån person (skrattar till)

Det viktigaste för Bosse tycks inte vara att ursäkten accepteras utan att han faktiskt får uttrycka den. Det framstår som viktigt för honom att övertyga om att han bytt perspektiv, och inte ”skiter i hur dom (brottsoffret och dennes mamma) tar det”, vilket skulle ha varit hans ”gamla jag” (”jag är inte sån person”). Det kan ses som exempel på ett identitetsskifte – från att ha visat sig hård och likgiltig för andras känslor (som del av en ”image” och tuff attityd), vill han nu visa sig hänsynstagande som symbol för sin nya självbild.

Stefan menar dock att för honom var det viktigt både att få be om ursäkt och att ursäkten mottogs, annars hade det varit detsamma som att inte medla överhuvudtaget, menar han;

Anna: Och var det viktigt att dom verkligen förlät dig?

Stefan: Ja det va det ju, det va det jag ville höra, ett godtagande av ursäkten, ja.

Anna: Hade det vatt jobbigt om dom inte godtog den?

Stefan: Ja det hade det ju vatt, om dom inte hade godtagit den faktiskt. Det hade vatt ännu värre, då hade det vatt samma sak som om jag inte hade haft medling.

Fredrik och Gorans beskrivning av förlåtelsens betydelse kommer även att redovisas för nedan i ”fallstudien”. Anledningen till att denna fallstudie inkluderats är att jag finner det givande att fördjupa mig i ett medlingsfall från fler synvinklar: gärningspersonens, den brottsutsattes såväl som medlarens; observation såväl som intervju. Dock observerades inte förmötet, utan detta belyses endast via intervjuerna.

Kapitel 5. En fallstudie

Nedan ska jag beskriva en medlingsprocess där båda deltagare samt medlare intervjuats samt medlingsmötet (dock ej förmötena) observerats. Fredrik, har utsatts för misshandel av Goran, när de var ute och festade tillsammans, och de var vid den tiden goda vänner. (Hans upplevelse har också beskrivits kortfattat ovan).

Fredrik uttrycker sig kritiskt om medling men var trots allt lite nyfiken när han skulle gå dit, berättar han, då han ”inte hade en aning” om vad medling var (trots förmötet de hade haft inför medlingen). Jag föreslår i intervjun att det bl a kan handla om att båda parterna få berätta sin version av vad som hänt, men Fredrik är skeptisk till om ”folk riktigt säger vad dom tycker”, då medlaren är en ”okänd människa”:

Fredrik: Jag vet inte om folk riktigt säger vad dom tycker, för det är liksom ”njaaa”...

Anna: Vad är det som hindrar då?

Fredrik: Vad som hindrar är att där sitter två helt okända människor, denna gången va det ju två okända människor (eftersom jag var med som observatör), annars är det en helt okänd människa för båda två /---/ Du har träffat en halvtimme timme bara innan...

Han lägger sedan till att eftersom gärningspersonen inte var okänd, så kunde det kanske ha underlättat, men säger sedan att det inte hade gjort någon skillnad i förhållande till om det hade varit en helt okänd förövare. Vi fortsätter att prata kring ämnet ”att hålla inne vad man tänker” och Fredrik talar först generellt om ”många” som håller inne, och kontrasterar det med sig själv som sagt ”det han hade”. Han använder kontrastering som retoriskt verktyg, vilket har beskrivits som ”att presentera ett hotande eller särskilt oattraktivt alternativ till situationen som talaren presenterar som normalt eller taget för givet” (Magnusson 2008: 89, min översättning). Min uppfattning är dock inte att Fredrik ser det som ”normalt” eller tar för givet att man bör ”säga det man har (att säga)”, men snarare att han uppfattar detta som en underliggande norm i medlingens ideologi. (Medlingen utgår ju från värdet av dialog och öppen kommunikation). Möjligen uppfattar han också mig som en del i denna ”ideologi” då jag sedan ifrågasätter att han sagt ”allt”? Lite tidigare under intervjun har han berättat om att han var besviken på gärningspersonen, vilket inte framgick på medlingen:

Anna: Nä man håller det inne kanske eller...

Fredrik: Ja många gör nog det, jag hade inte så mycket att säga så jag sa det jag hade.

Anna: Fast du sa ju aldrig att du va besviken så på ett sätt sa du inte allt eller?

Fredrik: Jag vet inte... om jag sa-

Anna: Du sa bara att du inte var arg tror jag, och det var ju sant, men som sagt du sa kanske inte allt?

Fredrik: Nä det kan säkert va mycket grejer jag har missat, när man liksom- du... är samtidigt nervös för du ska träffa-

Anna: Den som gjort nåt mot dig.

Fredrik: Jag hade inte träffat han på en och en halv månad, knappt snackat med han, och du ska inte bara träffa han utan medlaren (också).

Jag är i detta fall en sk ”aktiv intervjuare” som invänder och ifrågasätter, istället för att bara vara passiv, (till synes) ”neutral” och lyssnande (se metodologiskt perspektiv ovan). Fredrik säger som svar på mitt påstående (vilket han här tycks tolka som indirekt kritik utifrån medlingsidealet att ”berätta allt” och ”tala ut”) att han kan ha ”missat att säga saker” då han var nervös för att träffa gärningspersonen, och även medlaren, som han, som sagt, upplevt som ”okänd). Hans svar kan ses som en ”account”; en förklaring eller ett moraliskt rättfärdigande av sitt tidigare handlande (Detta märks särskilt genom hans specificering: att han inte träffat gärningspersonen; den f.d. kompisen, ”på en och en halv månad”) (Scott och Lyman 1968).

Medlare har beskrivit som sin uppgift att ”plocka upp” det som parterna sagt på förmötet att de har behov av att uttrycka på medlingsmötet, om de inte själva tagit initiativ till det. I detta fall verkar dock inte medlaren ha ”plockat upp” Fredriks känsla av besvikelse i förhållande till gärningspersonen. Antingen har han inte sagt nämnt besvikelsen eller så väljer medlaren att inte lägga vikt vid den. Medlaren ber inte heller Fredrik utveckla hur han känner efter brottet, trots att han uttrycker sig ganska kortfattat (enligt följande inspelade medlingsobservation). Den brottsutsatte får frågan om det är något han vill säga till Goran (gärningspersonen):

Fredrik: Ja ganska onödigt gjort, och det gjorde ont, och en massa onödig tid jag fick sitta på sjukhus och hemma. Annars så, inget så speciellt, jag är väl egentligen inte direkt arg på dig, men jag tyckte bara det var dumt gjort.

Medlaren: Mm. Känns det okej så?

Fredrik: Mm.

Däremot talar medlaren om känslor (på medlingsmötet) som viktiga att uttrycka under medlingen, när han pratar med gärningspersonen, Goran, och han vänder sig nu även till Fredrik. Medlingsmötet fortsätter:

Medlaren: Goran din version nu till Fredrik.

Goran: Ja det är ungefär samma.

Medlaren: Ja men vi vill höra med dina ord, och dina känslor framförallt. Det är feeling i det här nu pojkar, det är det vi är ute efter, att ni verkligen ska känna det här i bröstet, för att ni sitter här.

En anledning till Fredriks besvikelse över medlingen tycks även handla om att parterna inte fått prata särskilt mycket på grund av att medlaren tog relativt stor plats (medlingsmötet gick även ovanligt snabbt, vilket jag reagerade på vid observationstillfället), Fredrik säger under intervjun:

Det skulle nog mer lämnas till själva dom två parterna och han medlaren sitter med och säger inte så mycket. För detta här blev jävligt drivet av han (medlaren) /---/ Det va han som höll i det och- vi sa nåt lite, Det va inte så mycket man prata ju, så kanske man kan prata mer... men känner man då (att det är) så spänt att du inte kan prata, då är det också problem så.

Hans påpekande kan jämföras med vad deltagare uttrycker i Choi och Gilberts (2010) studie: "...mediators' [showed] efforts to accomplish important goals within a limited time frame /---/ the juveniles expressed their wish to speak more at length", och som möjligen kan liknas vid vad Umbreit (1998) varnande kallat "fast-food restorative justice processes". Goran, gärningspersonen, berättar i en intervju att han tyckt det var en jobbig tid efter det som hänt mellan honom och den brottsutsatte, vilket inte heller framkom under medlingen;

Anna: Hur mår du efter det som hade hänt och så?

Gärningsperson: Eh ja.. jag tänkte på han hela tiden, hur han hade det, men det fanns ju inte mycket jag kunde göra /---/ Jag försökte bara tänka på annat.

Han beskriver att en del av hans (och Fredriks) vänner blivit rädda för honom och inte ville träffa honom efter misshandeln, vilket han tyckte kändes konstigt, då han inte ser sig själv som ”nån som slåss” utan det var den enda gång han varit med om något liknande:

Anna: Oj då. Hur kändes det då, att du plötsligt verkade som nån som kunde gå och slå vem som helst? (Skratt)

Goran: Ja det kändes lite konstigt för jag är oftast den eh som är mest typ lugnast av mina kompisar.

Anna: Okej så det stämde överens med den som du såg dig själv som?

Goran: Nä /---/ jag gillar inte våld så (skrattar till).

I likhet med beskrivningarna som förekom i vår förstudie känner inte Fredrik igen sig i bilden av sig själv som våldsam och farlig gärningsperson (jfr Rypi och Burcar ibid). Han anser att meningen med medlingen är att ”träffa X (den utsatte) och be om ursäkt”, samt ”se hur han mår”, och menar att det kändes bra att träffas. Bilden ändras dock till viss del efter berättelsens gång. Först säger Fredrik att ”jag hade fått ut vad jag ville säga”. Sedan framkommer det att det dock fanns väsentliga aspekter som han inte nämnt på medlingen och inte ens på förmötet. Han kände sig hotad av Goran under kvällen när de var ute tillsammans berättar han nu, och slog honom därför. Detta berättade inte emellertid inte förrän långt senare för advokaten, och även på rättegången, säger han:

Goran: Ja, det kände mig- jag vet inte hur jag ska säga det, men det va nåt sånt jag kände mig hotad och så blev det en impuls... nånting.

Anna: Och så hade du druckit lite också... Men hur kom det sig att du inte sa det på medlingen?

Goran: Jag vet inte, jag sa det långt efter till advokaten.

Anna: Ja fast det va ju tillfälle och säga det på medlingen, det hade ju gett en annan, kanske lite mer positiv bild av- vad du gjorde.

Jag ifrågasätter att han inte nämnt detta på medlingen, och är med andra ord även här en ”aktiv intervjuare” (Gubrium och Holstein 1995, se ovan), men Fredrik förklarar vad skälet är:

Goran: Jo det hade det /---/ Jag vet inte varför jag inte sa det men- Jag tyckte det kändes fegt att säga.

Anna: Som att du urskulda dig ”det va inte riktigt mitt fel för jag kände mig hotad”?

Goran: Ja det lät ju som det, men jag vet ju att allting va mitt fel, och jag måste stå upp för det jag har gjort.

Goran vill stå för vad han har gjort och nämner därför inte sin upplevelse av att känna sig hotad. Hans resonemang liknar en gärningspersons i Abrams et al's (2006:250) studie där hon säger ”I did not want my personal problem to be viewed as an 'excuse'”. Goran är i stort sett nöjd med medlingen och medlaren, och till skillnad mot Fredrik uttrycker han inga kritiska synpunkter. En likhet mellan gärningspersonens och den brottsutsattes perspektiv är dock att det fanns viktiga, känslomässiga aspekter som inte kom fram varken på förmötet (enligt deras berättelser), eller på medlingen, vilka troligen hade gett en annan bild av vad som hänt. Framförallt hade det kunnat skapa potential för ett annat (ömsesidigt) rolltagande under medlingen – då den brottsutsattes (Fredriks) känslor av besvikelse kunde uttryckas och tas emot, och då gärningspersonens (Gorans) beteende kunde bli mindre oförklarligt, om han gav uttryck för sin upplevelse av hot från den andre (vilket eventuellt även kunde göra att Fredrik blev mindre besviken på honom).

Medlaren och känslor

Medlaren säger själv i en intervju, när han beskriver sin medlarroll, att han är mån om att låta parterna komma till tals, samt uttrycka sina känslor, och få dem att prata med varandra på ett bra sätt:

Anna: Om du skulle beskriva din medlarroll, vad skulle du använda för ord då?
Vad är det för viktiga egenskaper?

Medlare: Alltså det är ju att leda med förnuft, så att folk kommer till tals. /---
/...och får säga det som är viktigt, det är det viktigaste i min roll som medlare.

Anna: Så att man- tillåta eller uppmuntra deras-

Medlare: Ja precis och- ”hur kände du egentligen liksom?” Så att man får fram det på det viset, /---/ det är mer då det här känslomässiga, ”hur kan det komma sig att det blev på detta viset?” Hur... förklara det, så vi förstår vad det var som hände. Så det är mycket med att få dom att prata med varann på ett bra sätt.

Medlaren beskriver även vikten av ömsesidig förståelse (dvs rolltagande) under intervjun: ”Min uppgift är att få dom att ha förståelse för varann.” Även om medlaren här visar en teoretisk förståelse så tycks resultatet i praktiken bli att de unga männen inte pratar *med* varandra, utan endast *till* varandra, och endast då medlaren uppmanar dem. De är också båda två väldigt kortfattade, och talar inte direkt om känslor, under mötet.

Förlåtelse

Goran beskriver att be om ursäkt som essensen av vad medling handlar om, när jag frågar honom i intervjun. Han framhåller dock inte (likt Bosse i den tidigare beskrivningen) det som väsentligt för medlingens resultat om den andre förlät honom eller inte utan det viktigaste var att få be om ursäkt. Men det gjorde trots allt viss skillnad, menar han:

Anna: Va det särskilt viktigt att han accepterade ursäkten?

Goran: Inte så, jag ville bara få det sagt.

Anna: Så det hade inte spelat så stor roll om han hade sagt att ”nej, jag accepterar inte det”

Goran: Ja jag hade ju blivit gladare så om han accepterade än inte accepterade.

Även Fredrik ser förlåtelsen som grundläggande, och menar att medlaren underströk detta som en viktig del. Han menar dock att det inte är så lätt att förlåta. Parterna hade chattat på Facebook redan innan medlingen då Goran hade bett om ursäkt men Fredrik hade inte helt godtagit den. Han blandar samman Facebook-konversationen med själva medlingen när han pratar:

Anna: Ja vad skrev ni då eller hur gick det till?

Fredrik: Ja det va ju alltså mest- han eh bad ju om ursäkt och sånt och jag sa ju mest att ”ja men du får ju tänka steget längre ibland, det går ju inte att bara bulta på nån och hoppas att allt är lugnt.”

Anna: Nä, så du var inte helt sådär eh- eller vad ska jag säga... du accepterade inte helt ursäkten?

Fredrik: Alltså... nej, accepterade... det går inte att förlåta bara för att man träffat dom en gång så, ”nä nu är det lugnt”, det går inte, (Anna: Nej.), det blir liksom- Det hade ju kvittat vem som helst som hade vatt utsatt tror jag aldrig hade sett den ursäkten som- att det var godtagbar så riktigt.

Fredrik säger i intervjun att han inte helt hade accepterat Gorans ursäkt, vilket jag blev förvånad över. När jag observerade medlingen upplevde jag att han hade godtagit den andres ursäkt (antagligen för att det var medlarens tolkning). När jag läser igenom min transkribering inser jag dock att Fredrik aldrig fick chans att svara, utan att medlaren talade för honom:

Medlaren; Känns det okej pojkar? Har ni fått berätta ungefär vad ni skulle, och säga till varann ungefär- är det nåt mer du skulle vilja säga till-

Goran: Att jag ber om ursäkt igen, typ det jag vill säga. Var dumt av mig, jag borde hanterat det bättre.

Medlaren: Det är ju en bra lärdom, för den måste du ju dra av den här för att det... /---/ Som sagt kunskap för er bägge två är ju det här med att *man får ju inte slå varann*. /---/ Det är egentligen den lärdomen *ni* ska ta med er när *ni* går härifrån.

Det jag vill lägga vikt vid här är att dels låter medlaren inte den brottsutsatte svara på om han godtar ursäkten eller ej, vilket är anmärkningsvärt, inte minst eftersom medlaren säger i en intervju att han ser förlåtelsen som grundläggande (visas nedan). Dels vänder han sig till båda parter som ansvariga för det som skett, trots att det finns en tydlig gärningsperson. (För även om mer komplicerande faktorer kom fram senare, tar Goran ändå på sig ansvaret för misshandeln). Det liknar vad man brukar kalla ”victim-blaming” – att låta offret ta på sig hela eller delar av skulden, även då de inte varit ansvariga till vad som skett (se t ex Choi and Severson 2009).

Både Goran och Fredrik lägger stor vikt vid ursäkten – eller förlåtelsen – i sin förståelse av medling. Fredrik menar att medlaren gjorde påtryckningar gällande att parterna i medling skulle förlåta varandra, vilket gjorde att han inte upplevde förlåtelsen som frivillig. Han beskriver att medling betyder att ”man ska mer eller mindre förlåta varandra, enkelt sagt, som jag förstod det”, och fortsätter:

Fredrik: Det (det) kändes så påtryckt att det va godta (ursäkten), jag brydde mig inte så mycket, det va liksom, jag känner han (gärningspersonen) sen innan...

Anna: Nä för jag fick lite bilden av att det var rätt allvarlig grej som hänt och du hade ändå valt att polisanmäla. Och så va du så ganska så ”jaja men jag är okej, jag är inte arg” Det var en lite dubbelhet...

Fredrik: Ja i och med att han (medlaren) satt och tryckte där hela tiden, så blev det ju liksom- Till att börja men så var jag ganska oseriös när jag gick in därinne (till medlingen) för jag tyckte inte det var mycket lönt att sitta där inne egentligen.

Han förmedlar här å ena sidan en känsla av frustration över att förlåtelsen kändes påtvingad och en liknande skeptisk attityd uttrycktes även tidigare i intervjun (se tidigare citat: ”det går inte att förlåta”). Å andra sidan verkar han vilja tona ner allvaret av vad som skett (”jag bryr mig inte så mycket, jag känner han sen tidigare”) och presentera ett själv som inte är arg och som kan förlåta även om han också vill sätta en gräns:

Fredrik: Alltså jag var ju inte arg, jag är ju inte arg på Goran egentligen, jag är mer besviken.

Anna: Nä fast är man besviken på nån är det ju inte alltid man förlåter den heller väl men-

Fredrik: Nä precis, men jag har ju förlåtit honom till viss del, jag kan ju träffa han och sånt men- det är väl ingen jag föredrar att umgås med.

Hur uppfattar medlaren, som hållit i Goran och Fredriks medling, situationen? Han instämmer i att han kan vara lite styrande på förmöten, för att parterna ska kunna förlåta varandra under medlingen sedan. Det gör att parterna oftast ber om ursäkt på hans medlingar, menar han:

Medlare: I princip så kan jag tycka att så fort det är individer inblandade, alltså två personer, så tycker jag att det är en av förutsättningarna som ska ingå. Där kan jag bli *lite* så styrande innan. /---/ Alltså jag försöker få dem att förstå hur (hur) brottsoffret har känt sig i det fallet, och ”vad hade du då i ditt läge, om det va du som va brottsoffer, vad hade du velat att han skulle göra då?” Och då säger dom nästan alltid be om förlåtelse. /---/

Anna: Men jag tänker, ibland kanske man inte känner sig redo att förlåta, att godta ursäkten och ja...

Medlare: Nä och det är ok, det är ingen tvång ur den synpunkten. Men det kommer naturligt faktiskt, det kommer ju inte alldeles inpå gärningen utan där är en tid emellan.

Det är främst gärningspersonen som medlaren styr så att denne ber om ursäkt menar han, de brottsutsatta är inte tvingade utan det ”kommer naturligt”. Ur retorisk synvinkel låter medlarens ord som om förlåtelsen vore en organisk process; något som ”naturligt” växer fram med tiden – men det tycks dock inte stämma överens med Gorans upplevelse ovan. Jag ska titta närmare på medlarens användning orden ”naturlig” och ”balans” nedan. När han beskriver medlingens betydelse inledningsvis under medlingsmötet följer han en förklaring som kommer från den reparativa rättviselitteraturen (se t ex Zehr 1990). Han kontrasterar medling gentemot straffrättsprocessen och domstolen (”har inget med att göra överhuvudtaget”) och övergår till att hänvisa till ”naturfolkets synsätt”:

(Det) innebär det då med naturfolkets sätt att se på... problematiken att man har rubbat en *naturlig balans*. Och det är det som skett i det här fallet. Du (vänder sig till Goran) har slatt till i detta fall då Fredrik. Innan levde ni i *balans* med varandra, men genom den här misshandeln i det här fallet då så har du rubbat den här *balansen*, och så är vi här för att kunna återställa den *balansen*. Det va ju nämligen så att naturfolken /---/ dom gjorde ju det själva, då lät man i första hand dom som var inblandande reda ut den här situationen på egen hand.

Ordet ”naturlig” används i relation till ”balans” som om det stod för något som vore neutralt och inte värdeladdat. Att ordet naturlig är värdeladdat visas dock tydligt om man vänder på det till sin motsats: ”onaturlig”, vilket har en uppenbart negativ betydelse. Ordet naturlig och onaturlig har ofta använts för att visa på det biologiska och oföränderliga (och antas därför vara ”självkärlart rätta”) hos kulturella företeelser som egentligen är föränderliga och socialt konstruerade, t ex ”moderskap” i relation till ”kvinna” (se t ex West och Zimmerman 1987). Ordet balans (som upprepas fyra gånger) blir i kombination med naturlig också ett värdeladdat, och ideologiskt ord. Det framstår som negativt att vara i (onaturlig) obalans, vilket är vad som har skett i relationen nu, enligt medlaren. Det är också anmärkningsvärt att han använder denna beskrivning som en introduktion på medlingsmötet. Han berättar för

parterna att de tidigare har ”levt i balans”, istället för att fråga dem om deras faktiska upplevelse. Samtidigt menar medlaren att medling ”gör som naturfolken” och låter ”de inblandade reda ut situationen på egen hand”. Det framstår som en krock mellan medlingens teori (reparativt och deltagarorienterat) och praktik (normativt och ledarstyrt).

Kapitel 6. Övriga aspekter på medling

a.) Medling vs. Rättegång

Den retributiva rättvisan, som rättssystemet antas stå för, kontrasteras ofta med den reparatoriska rättvisan, och medling jämförs även med rättegång, av medlare. Här ska jag därför först låta deltagare i medling – och då främst gärningspersoner – beskriva sin upplevelse av skillnaden/likheten mellan medling och rättegång, och sedan låta medlare uttala sig om sitt perspektiv.

Deltagarnas perspektiv

Några av intervjupersonerna anser att medling skapar en positiv förändring, vilket inte rättegång gör på samma sätt, enligt dem.

Bosse (gärningsperson) säger t ex att det hjälper en att förändras med hjälp av medling men inte med hjälp av rättegång. Eftersom den senare enbart innebär att få en dom, och kanske ett skadestånd som betalas av, tar personen inte vidare ansvar, och inget förändras, menar han:

...och sen finns det folk som känner, ”ja nu har jag betalat av- nu kan jag göra vad jag vill”/---/ Det är ingen ingen chans att det kommer att ändras. Det är som att ta Jackie Arklöv t ex. Han säger att han har förändrats och säger att han har inget med nazister att göra, och sen går han och har möte med nazister. Jag tycker det är... det hjälper inte.

Kristian (gärningsperson) har en liknande uppfattning, och menar att på rättegången sitter han och väntar på ett straff och börjar därför nästan hata ”motståndaren”, medan på medlingen vet han att den andre kommer dit som en samtalspartner, och han kommer själv dit för att ställa till rätta:

Kristian: Jag tycker inte det (rättegång) är närheten av samma sak. (Anna: Nej), utan det är mycket värre, du sitter och väntar på ett straff och du har personen framför dig. Och då känns det nästan som att du hatar den personen istället (Anna: Okej) För den har typ satt dit dig eller vad man ska säga. (På) medling så har du ju ändå märkt att den personen vill prata med dig om det-

Han menar också att det känns bättre att själv kunna erbjuda sig att betala självriskan, på medlingsmötet, direkt till den drabbade, än att få detta som ett straff i efterhand. Då kommer det från honom själv och blir mer ”på riktigt”, menar han.

Patrik (gärningsperson) i sin tur upplevde att medlaren engagerade sig och verkligen fanns där för att hjälpa honom för att han skulle kunna gå vidare efter brottet, Det framstår som en kontrast mot hur sviken han kände sig av advokaten som han menar gav honom falska förhoppningar inför rättegången, optimistiska påståenden som han därefter tog tillbaks, utan förklaring:

Patrik: Alla personer på- i rättegången, även min advokat, dom bryr sig verkligen inte. Man fattar- dom gör bara sitt jobb där. Och sen, som han (advokaten) sa till mig ”du kommer inte att bli fälld, du kan inte bli fälld, du kommer att klara dig” /- -/ och han sa till mig (efter rättegången) att ”men det va självklart att du skulle bli fälld”.

Om parterna haft en ”lyckad” medling verkar också rättegången kunna upplevas (och göras) mer personlig, trots sitt opersonliga upplägg, med fokus på straff snarare än försoning (se även diskussionen av ”personligt” vs. ”opersonligt” i Rypi och Burcar 2012:95-102). Även Stefan upplevde att medlaren och de brottsutsatta poliserna brydde sig. Han beskriver att medlingen hjälpte honom att klara av rättegången bättre, att det annars blivit mer ”spänt”. Han och poliserna han medlade med hade blivit ”personer” för varandra. Det gjorde att när han ville be om ursäkt även under rättegången benämnde han poliserna med deras förnamn.

Polisen Arthur beskriver:

Arthur: Ja men jag tycker det blev jättebra för rätt intressant, som jag tänkte på sen efter på rättegången, så tilltala Stefan oss med namn. Så det blev jättepersionligt /---/. Ja och han bad om ursäkt då också i rätten, till Arthur och Cecilia, det va inte bara till poliserna. Det va kvittot på att det nog blev en riktigt bra (medling).

Den enda som inte såg medling som något mer positivt – och annorlunda – än rättegången eller den juridiska processen är Fredrik (brottsutsatt) som verkar tycka att meningen med den

juridiska processen och rättegången är tydlig, medan meningen med medling däremot är otydlig och att medlingen därför framstod som meningslös. Han beskriver medling som ”lulligt” (se även ovan) och förklarar att det ”ur rättssyn... inte har någon anledning, men det ska ändå va bra att göra medling på nåt sätt”. Han har hört, och förstått, att medling inte handlar om den juridiska aspekten, dvs. skuld eller straff, men däremot inte förstått vad det istället handlar om (som att ”ställa till rätta” och ”återskapa sociala band” etc).

Till stor del instämmer gärningspersonerna i den bild som medlare givit, att de får mer utrymme på medlingen att berätta om sin upplevelse och ställa frågor, men framförallt betonas den positiva känslan som kommer av att andra – både medlaren och den andra parten på medling – bryr sig, är uppriktiga och vänliga – och inte kyliga (som advokaten) eller fientligt inställda (som den som vill sätta dit en), vilket gör att även gärningspersonen vill förändras. De brottsutsatte har dock inte upplevt medlingsperspektivet som positivare, eller tydligare, än det juridiska perspektivet. Tvärtom har han en mer fördelaktig bild av det (juridiska) ”retributiva” rättvise-perspektivet, vilket han beskriver som ”logiskt”.

Medlares perspektiv

Nedan ska jag beskriva hur medlare/medlingssamordnare beskriver medling i förhållande till den juridiska processen. En medlare beskriver, liksom gärningspersonerna ovan, som en viktig möjlighet för båda parter att ställa frågor och prata med varandra under medlingen vilket inte ges under rättegång:

Anna: Ser du stor skillnad mellan det här med straff och medling, eller är det åt samma håll? Hur skulle du... hur upplever du själva... medlingens syfte? /---/

Medlare: Jag tycker medling är jättebra på det sättet att... jag hoppas att dom får en tankeställare och framförallt att dom kan ställa dom här frågorna. För i rättegången kan dom inte ställa så mycket frågor. Då är det mer eh ja dom ska falla.

Han menar att denna aspekt skulle kunna utvecklas ännu mer vad gäller medlingen:

Medlare: ...och där skulle man säkert kunna utveckla ytterligare: vad ska man ta upp på ett medlingssamtal? Räcker det att säga ”ja förlåt för jag gjorde blabla”, vad det nu är för nåt. Jag vet inte som sagt vad andra medlare gör.

Anna: Nä, vad gör du själv då?

Medlare: Jag försöker ställa följdfrågor, konsekvenser, bredda det va (Anna: Som t ex?). Det skulle kunna va... ja vi kan ta den här stölden t ex. Först är dom välkomna tillbaka i den här butiken: vad har dom lärt sig av detta? På vilket sätt kan man se detta? Vilka kan va behjälpliga här? Så man inte nöjer sig med bara ”ja och nej”.

Han verkar här fokusera på den brottspreventiva aspekten, som att ungdomarna (gärningspersonerna framförallt) ska vara aktiva och lära sig något av medlingen de deltagit i, t ex att ta ansvar och konsekvenserna av sitt handlande, vilket kan ses som ett försök till närmande mellan den juridiska och medlingsprocessen.

En annan medlare beskriver först att skillnaden i förhållande till den juridiska processen är att medlingen fokuserar mer på känslor

Medlare: Dom ska få berätta känslorna i samband med brottet, bägge parter ska egentligen säga hur det kändes. Vad det var som- Gärningsmannen vad det va som utlöste det: va du på dåligt humör, va det nåt som påverka att du hamna i den här situationen?

Anna: just det, känslomässiga biten?

Medlare: Ja alltså en brottsbeskrivning, men *inte* juridisk, det är väldigt noga att det är mer känslor i den än det är fakta rent juridiskt, att det är en känslubeskrivning ja.

Samtidigt som medlingen inte ska ta ställning till deltagarnas respektive skuld eller oskuld i fallet, utan fokuserar på känslaspekterna, vill han dock ”inte gå med på om de (gärningspersonerna) sitter och säger nåt som innebär att de inte är skyldiga” säger han, och intervjun fortsätter:

Anna: (Skratt) Nä just det.

Medlaren: Men då är locket på liksom och då säger jag det ”nu är det faktiskt så att du påstår saker som inte stämmer, eftersom du har för det första erkänt brottet och för det andra sagt att du är intresserad av medling, dom två sakerna hänger ihop, och är det så att du sen ändrar dig”, /---/ då föreligger inget underlag för en medling heller /---/ nåt sånt kan man ju inte ge sig in på, för då blir det ens egen personliga- då sitter jag som jurist och bedömer huruvida dom är skyldiga eller inte.

Anna: just det. Men det kan finnas gråzoner kanske?

Medlaren: Ja det finns det, och då glider man långt förbi det på nåt vis, då så man försöker säga ”nu håller vi oss till det som vi har”, ”jag håller mig till det jag har fått beskrivet för mig” /---/. Så man håller sig till saken, det tycker jag är viktigt. /---/

Det framstår som paradoxalt att påstå att medlingen inte har med skuldfrågan att göra, samtidigt som att medling bygger på att gärningspersonen ska ha erkänt brottet, och om denne ändrar sig se det som problematiskt att denne deltar i medling. Hans ”lösning” på dilemmat tycks vara att hålla sig till den aspekt som gärningsmannen erkänner, eller de aspekter som beskivits ingå i fallet enligt polisanmälan, vilket kan ses som en förhandling av den sociala verkligheten.

b. Föräldrars roll (eller icke-roll) i medlingsprocessen

Enligt Braithwaites (1989) teori ”integrative shaming” som varit en av de influerat utvecklandet av reparativ rättvisa i många länder (framförallt nya Zealand och Australien) betonas vikten av familjens roll som delaktig i den reparativa processen, bla på grund av mottagande av gärningspersonens skam. Genom att de närstående ”tar emot” den erkända skammen undviks gärningspersonens förnekande av skam, samt stigmatisering av individen, menar Braithwaite (ibid). Tanken är att brott inte bara drabbar de direkt involverade och drabbade, utan även de indirekt drabbade som t ex anhöriga samt vänner till båda parter mfl. Omgivningens roll betonas framförallt på reparativ rättvise konferenser (även kallade familjegruppskonferenser) där anhöriga, bekanta men även olika representanter från kommunen och intressegrupper, som kan relateras till brottet och dess konsekvenser, kan delta. Även i medling vid brott, som är den (mer begränsade) form av reparativ rättvisa som främst utvecklats i Skandinavien, betonas värdet av föräldrars/vårdnadshavares (eller andra medföljares som t ex kontaktpersoners) deltagande i processen.

Till skillnad mot på de reparativa rättvisekonferenserna ses medlaren, gärningspersonen och den brottsutsatte (vilka även är placerade i mitten av rummet) som de centrala deltagarna. Föräldrarna förväntas inte dela sin upplevelse eller synpunkt (om de så önskar), förrän vid slutet av medlingen, och de är placerade en bit bakom de andra deltagarna under medlingsmötet. Medlare som vi intervjuade i förstudien (Rypi och Burcar 2012) beskrev dock föräldrarnas röster som värdefulla för att de ger en djupare bild av vad konsekvenserna av brottet kan innebära för båda parter – t ex om det framkommer att både föräldrar till

gärningsperson och brottsutsatt varit oroliga för sitt barn under och efter brottshändelsen – vilket kunde skapa oväntade broar mellan föräldrarna. I det material vi hade i förstudien hade majoriteten av deltagare sina föräldrar eller andra medföljare (i ett fall en ”god man”) med på medlingen. I denna studie visas att majoriteten av deltagarna (vilka främst är gärningspersoner) hade deltagit själva, dvs. utan sina föräldrar, vilket de menar är främst för att de själva föredrog detta (i ett fall är det dock mamman som själv inte vill). Det framstår som att de 17-18åriga unga männen betraktar sitt deltagande utan föräldrar som ett uttryck för självständighetssträvan: att vilja visa sig vuxen och att ta ansvar för sitt liv samt brott. (gällande gärningspersoner). Det är ett intressant resultat då detta inte verkar beskrivas i någon litteratur inom reparativ rättvisa och medling⁹. Överhuvudtaget beskrivs betydelsen av föräldrars eller andra medföljares deltagande i mycket liten utsträckning, (se Bradt et al 2007).

Alla intervjupersoner, utom gärningspersonen Kristian, säger att de deltagit ensamma i medling (utan föräldrar) för att de ville ha det så (i två fall var det på föräldrarnas initiativ). Kristian säger dock att han deltagit i medling tillsammans med sin mamma och upplever det som positivt. Han trodde att föräldrarna var ”nästan tvungna” att vara med vid första medlingstillfället, när han var under arton år (vilket emellertid inte stämmer). Han tillägger att även nu när han är äldre hade det känts bra att ha mamman med (vilket då hade varit ett val, menar han):

Kristian: Det va ju lite skönt att hon va med liksom. /---/ Med nu- så det mötet jag skulle ha nu (en medling som inte blev inte av) så hade jag också kunna haft med (henne). Ändå skönt och ha nån med, även om hon inte kommer att säga så mycket så känns det ju ändå bättre.

Visa sig vuxen – att delta utan föräldrar

Bosse (gärningsperson) beskriver att hans mamma, som är ensamstående förälder, sagt att ”du är vuxen och får ta tag i det”, vilket han själv höll med om, framförallt eftersom han inte var brottsutsatt utan gärningsperson:

⁹ Åtminstone har jag inte lyckats hitta någon studie i min litteratursökning.

Bosse: Nä hon [mamman] tänkte bara det- (skratt), det har inget med mig och göra, du är vuxen nu så du får ta tag i detta.

Anna: Tyckte du det också själv?

Bosse: Ja, jag tyckte, det har inte hänt mig något, utan nu har jag gjort nåt dumt, och nu får jag sota för allt det där.

Däremot tyckte han att det var väldigt viktigt att brottsutsattes mamma var med (pappan nämns inte):

Anna: Spelade det nån roll att hans mamma var med och så?

Bosse: Alltså jag tycker det spela stor roll för jag tyckte att det är bättre att hon hör vad jag säger, att det kommer från min mun än att... /---/ Jag ville att hon skulle lyssna på vad jag har och säga.

Hans utsaga att ”han ska sota för det han gjort” tyder på att han antar att han ska straffas, vilket inte stämmer överens med den reparativa rättvisans och medlingens mål. Hans syn på anhöriga som drabbade stämmer emellertid väl överens med dessa mål, (se t ex Braithwaite ibid). Bosse menar t o m att själva *meningen* med medling är att gärningspersonen får möta den brottsutsattes anhöriga och se hur de påverkats:

Anna: Vad är det då i medlingen... att man får möta den andra, att det är det som hjälper, eller eh är det nåt annat, jag vet inte?

Bosse: Ja det är att man får möta den andra, och så... speciellt så att man får möta dens föräldrar, hur den har tatt det, syster eller bror, eller farfar, morfar och- spelar ingen roll, hur dom har tagit det också.

Patrik beskriver, på liknande sätt som Bosse ovan, att föräldrarna tyckt att han kunde göra det själv, vilket han hållit med om:

Anna: Vad tänkte jag, dina föräldrar var dom med också?

Patrik: Nä det var bara jag som var där, dom ville att jag skulle göra det ensam, och jag ville också göra det ensam,

Anna: Ja hur kommer det sig?

Patrik: Ja jag kände att dom hade inget med det här att göra. Inget ont liksom men jag- det- Jag har ju gjort det här själv då får jag stå- ta det här själv liksom, fixa det här själv /---/ Det är ju inte deras, varför ska dom slösa sin tid på (detta), dom gör ju tillräckligt ändå.

Stefan beskriver vidare att hans mamma blivit väldigt besviken på honom efter allt som hänt (brottet han gjort sig skyldig till). Hon var inte med på varken förmötet eller medlingen, säger han:

Anna: Ja ok, hon va inte med på medlingen, hur kom det sig?

Stefan: Nä hon fråga om hon beh- om jag ville att hon skulle va med, så sa jag ”det behövs inte om hon inte så orkade”, så hon sa ”men ja, du klarar väl det själv”, Så berättade jag för henne (vad som skett på medlingen) när jag kom hem.

Anna: Va det så du kände- Och du kände att du klara dig själv?

Stefan: Jaja. Jag ville göra det själv liksom så.

Anna: Hur tänker du där, att du vill göra det själv? Att det-

Stefan: Ja det kanske är mer spänt när morsan är med, det brukar det va.

Han förmedlar en bild i förhållande till modern som att det är för hennes skull som han säger att hon inte behöver delta. I praktiken är det dock för hans egen, eftersom ”det är mer spänt” när hon är med. Han verkar inte anse att de hade en spänd, i betydelsen problematisk, relation, men att han kunde prata mer fritt och avslappnat när hans mamma inte var med. Han beskriver att mamman generellt är väldigt orolig för honom.

Goran beskriver att hans föräldrar gärna ville vara med på medlingen men att han dock ville delta ensam:

Goran: Ja jag sa till dom (föräldrarna) men... ja dom ville egentligen va med men jag ville göra det ensam.

Anna: Jaså! (Skratt) På vilket sätt?

Goran: Ja jag vet faktiskt inte, jag gillar- att göra det alltså utan föräldrar, syskon och kompisar med.

Anna: Mm för att du inte ville att dom skulle blandas in i det (IP: Nä) eller för att det var pinsamt?

Goran: Ja dels att det va pinsamt men det va mest att jag ville göra det själv bara.

Han instämmer i att ”det var pinsamt”, men framförallt understryker han ”att han ville göra det själv bara”, utan att ge någon mer utförlig förklaring. Min tolkning (men intervjupersonen utvecklar inte det) är att hans hållning är liknande den de andra unga männen visar – att delta i medling på egen hand innebär att visa sig vuxen, dvs en självständighetssträvan. Behovet av att omgivningen ska erkänna ens förmåga att fatta självständiga beslut om hur det egna livet ska levas, dvs. en strävan efter egenkontroll och självidentitet, beskrivs av Ylva Spånberger Weitz (2011) som central för unga individer som lever i utsatt situation. I denna studie handlar det om unga individer (män) som gjort sig skyldiga till – eller utsatts för – ett brott, vilket är en annan utgångspunkt. Dock anser jag att Spånberger Weitz beskrivning kan anses omfatta även andra unga individer i dagens samhälle. Däremot kan troligtvis denna självständighetssträvan bli särskilt vanskelig då unga personer i utsatta livssituationer (och/eller som varit identifierade som gärningspersoner) ofta antas behöva vuxnas, t ex föräldrars insyn, stöd och kontroll i större utsträckning än vad som annars hade varit aktuellt. Det kan alltså bli en konflikt mellan ungdomens uttryckta behov av självständighet och att visa eget ansvar och inställningen från vuxna och ”samhället” att de vuxna bör involveras (Är de unga under arton år måste t ex vårdnadshavarna följa med på rättegång, det är dock inte obligatoriskt att föräldrar medföljer vid medling.).

För den (personligen) brottsutsattes, Fredriks, del, tycks hans föräldrar, och framförallt mamman var skeptiska till medling, och därför inte deltagit på något möte (samt att han inte ville ha dem med):

Fredrik: Nä alltså /---/ jag tänkte ju varför ska hon med? Det hjälper inte mig. /---/

Anna: Vad tyckte dom om att du skulle va med i medling?

Fredrik: Ja alltså, ja mamma tyckte väl mest det va nåt jävla hittepå, ”varför /---/ skulle man gå och ta en ursäkt åt nån som har gjort nåt sånt?”, Ungefär som jag sa till dig innan, att du förlåter ingen bara sådär direkt.

Tidigare har han beskrivit det som omöjligt att förlåta en person som gjort något allvarligt mot en ”bara för att man deltar (en halvtimme) i medling”, och har framfört det som sin egen ståndpunkt. Här lyfter han istället mer fram det som mammans synpunkt och benämner det som ”trångsynt”. Fredrik skiftar med andra ord position under intervjuens gång; utövar

”footing” (Goffman 1981) och använder även här kontrastering i talet, genom vilket ”de andras” (i detta fall moderns) position förknippas med ett oattraktivt alternativ till den position som talaren för tillfället presenterar (Magnusson 2008):

Anna: Ok, men de (föräldrarna) var inte emot att du skulle va med?

Fredrik: Nä mamma sa att hon hade nog aldrig gått dit och tatt ursäkten, eller hon hade gått dit men hon hade aldrig godtatt ursäkten.

Anna: Så du följde inte din mamma där?

Fredrik: Nä det går inte att va så trångsynt alltid.

Tidigare under intervjun har det framstått som att Fredrik har påverkats till att ta en negativ position i förhållande till medling genom sina föräldrar (framförallt mamman). Här visar han här att han tar avstånd till hennes attityd genom att kalla den ”trångsynt” och tycks vilja vara mer ”vidsynt” själv. Att han önskat undvika att följa moderns ”trångsynthet” kan visas genom att han faktiskt deltagit i medling trots tydliga tvivel. Han verkar dock sedan ha blivit besviken på resultatet.

En pappas deltagande på ett förmöte

Nedanstående analys fokuserar på föräldradeltagande genom en observation av ett förmöte där en pappa deltar tillsammans med sin dotter, 16 år, som snattat kläder från en butik. (Detta möte analyseras också från en annan vinkel ovan).

Medlaren frågar pappan, under förmöte, hur han och familjen påverkats. Han har tårar i ögonen och svarar att han blev chockad över ”att det var just hon som gjorde det, att nån av de andra syskonen skulle gjort nåt hade vatt mindre förvånande”, säger han. Han säger vidare att det var jobbigt att ”diskutera med polisen och sånt”.

Han verkar vilja ha konkreta åtgärder snarare än att prata allmänt om hur dottern mår, och verkar uppleva situationen under förmötet som pressande för dotter (samtidigt som det verkar vara han som övertalat henne att gå dit), men kanske även för honom själv:

Pappan verkar reagera negativt när medlaren frågar Fereshteh om hennes liv mer generellt, och frågar då lite otåligt ”Hur ska vi göra nu? Kan hon ringa affären

eller?” /---/. Pappan säger att han ska prata med sin dotter sen i lugn och ro, att ”hon kommer att gå till affären”, ”pressa henne inte”, då medlaren svarar ”ja men det är för att det har gått så lång tid sen det hände, det är ju två månader nu. Så det är viktigt att vi får det gjort så fort som möjligt”. Pappan instämmer men verkar samtidigt tycka att det inte fungerar att pressa Fereshteh. /---/

Pappan verkar tro att han ska kunna få dottern till att gå till butikerna och medla genom att själv prata med (dvs. övertyga) henne. Å ena sidan kan det tolkas som att han har en auktoritär roll gentemot dottern, så som medlaren delvis gör nedan, eller så kan det tolkas som att han uppfattar att kommunikationen fungerar dåligt mellan medlaren och dottern, så att han tycker att han kan klara det bättre själv. Medlaren säger till mig (enligt fältanteckningarna som togs efteråt), efter att förmötet avslutats och pappan och dottern gått sin väg:

Pappan var lättare att få kontakt med (än gärningspersonen), men man vet ju inte samtidigt; ”det här med arabvärlden”, han kan ju kanske ha tvingat henne (att delta i medlingen), man vet ju inte hur saker ser ut hemma hos dom. ”Ja okej”, sa jag, ”så har du mött det annars i medling?” ”Nej, men jag jobbar i kvinnojouren och det är därifrån”, svarar medlaren (Fältanteckningar, Staden X).

Det framstår som en kulturell stereotyp, ”en dominant fader från det patriarkala ”arabvärlden”, vilken medlaren själv även tycks tvivla på, då hon säger sig ha fått ett ”sympatiskt intryck” av pappan. Vad som är tydligt, från min synvinkel, är att föräldern tar en mer aktiv roll än vad som beskrivs i flertalet av gärningspersoners berättelser, i förhållande till vad jag sett under observationer av medlingar (de är dock få så det kan inte precis generaliseras). Det är möjligt att det kan relateras till kulturella faktorer, då denna familj kommer från Irak, men det kan också lika gärna vara en tillfällighet. (I förstudien uppfattade vi t ex att föräldrarna var mer deltagande oavsett kulturell bakgrund, se Rypi och Burcar 2012).

Braithwaite (1989) har framhållit det fördelaktiga i föräldrars deltagande under reparativa rättviseprocesser, då de är närstående till parterna och kan bidra till att gärningspersonens skam blir sedd och mottagen på ett positivt sätt. Samtidigt har det visats i empiriska studier att resultatet kan bli negativt om föräldrarna tar en obalanserad – överdrivet anklagande eller

tvärtom ursäktande – roll (Prichard 2007). Bradt et al (2007) påpekar att trots otaliga publikationer om reparativ rättvisa, har betydelsen av ”relevanta andras” (indirekt involverade och drabbade, som familj mfl.) närvaro inte skrivits mycket om i forskningen. Om forskare refererar till ”relevanta andra” i litteraturen, antas det nästan automatiskt vara fördelaktigt för alla parter, och det finns en ökad trend att involvera allt fler (indirekt involverade) deltagare i ”familjegrupp konferenser” (FGC) och i medling vid brott, utan att säkert känna till fördelarna (se även Schiff & Bazemore, 2002). Prichard (2007) kritiserar Braithwaite (1989) för att felaktigt likställa gärningspersonens föräldrars deltagande med andra föräldrars eller vuxnas deltagande, vilka deltar på en reparativ konferens (se även Prichard 2002, och Bradt et al, 2007). Både forskning och kvalitativa observationer av föräldrarnas beteende på reparativa konferenser tyder på att föräldrar tenderar att identifiera sig med sina barn, och (för gärningspersonernas föräldrars del) särskilt med deras skam och skuld (Prichard ibid). Braithwaite (ibid) menar att detta främst är positivt, vilket dock motsägs av Prichard (ibid), som menar att föräldrarna (framförallt de som redan är osäkra i sin föräldraroll) riskerar att bli stigmatiserade vilket i slutändan kan öka (snarare än minska) spänningen i gärningspersonens hemmiljö. Flera forskare har också pekat på tendensen att föräldrar ser det som ett tecken på dåligt föräldraskap om deras barn har begått brott, och känner sig därför anklagade.¹⁰

Det kan tolkas som att pappan skäms för att Fereshteh blivit tagen för snattning, i ovanstående observation. Det är i alla fall tydligt att han samtidigt tagit det hårt, eftersom han beskriver det som mycket oväntat att hon skulle ha gjort något sådant, och att han hade haft en annan, mer positiv bild av henne. Något som även framgår är att Fereshteh uttrycker en vilja under förmötet: hon vill ringa till butiken och be om ursäkt istället för att gå dit. Detta initiativ accepteras inte av medlaren, vilket pappan heller inte ifrågasätter. Istället framstår det som att båda är överens om den unga gärningspersonen ska övertalas att gå till butiken. Pappan och medlaren bildar en allians (*mot* gärningspersonen) i övertygelsen om att hon bör gå till butiken (och inte ringa). Han säger dock på slutet dock att han ska ”prata med” dottern, vilket kan tolkas som en vink till medlaren att hennes strategi inte fungerar (men att han kan hitta en bättre strategi) för att kommunicera på. Om det är ett ifrågasättande är det emellertid väldigt subtilt.

Spånberger Weitz (ibid) beskriver ett behov hos ungdomar, som är i en utsatt situation, av att omgivningen ska erkänna deras förmåga att fatta självständiga beslut om hur det egna livet

¹⁰ Cook (2006) menar att detta slags identifikation framförallt gäller mödrar, och i mindre grad fäder (ett antagande som eventuellt kan stämma, men som dock bör sättas in i ett kulturellt sammanhang).

ska levas, dvs. en strävan efter egenkontroll och självidentitet. I min tolkning är Fereshtehs självständighetssträvan tydlig i den här situationen. Det framstår som att hon har två deltagande vuxna personer, på förmötet, som inte lyssnar på hennes vilja att delta i medling på sitt eget sätt. Den ”stigmatiserande skammen” vänds på så sätt inte till en ”integrativ skam”, där de deltagande parterna tillsammans kan se och stödja gärningspersonen i dennes försök till ansvarstagande för vad den har gjort (jfr Braithwaite ibid).

Kapitel 6. Avslutning

Syftet med denna rapport var att utifrån ett sociologiskt perspektiv undersöka hur deltagare i medling (gärningspersoner och brottsutsatta) upplever medlingsprocessen, samt ifall medling vid brott kan bidra till ett brottspreventivt perspektivskifte för dem; har de fått ett annat perspektiv på brottet/konflikten, på den andra parten, och sig själva? Jag ska sammanfatta vad resultatet är utifrån detta material, och reflektera litegrand över hur det kan tolkas, i förhållande till valda teoretiska perspektiv (symbolisk interaktionism och samtalsanalys).

Den enda ”personligt” brottsutsatta individ som intervjuats upplevde inte medlingsprocessen som meningsfull; den ledde inte till ett positivt perspektivskifte: han började inte se brottet, gärningspersonen eller sig själv i något annat (mer positivt) ljus efter medlingen. Enligt min tolkning kan det möjligen bero på att mötet med medlaren inte blev något ömsesidigt rolltagande (varken under förmötet eller medlingsmötet), dvs. han kände inte sig sedd eller förstådd, kände inte tillit och kunde inte heller förstå medlingens syfte eller betydelse.

Parterna (han och gärningspersonen) kommunicerade inte öppet om sina känslor, och det visades finnas viktiga aspekter som inte kom fram i medlingen som dock uttrycktes under min intervju med honom. T ex kände sig den brottsutsatte besviken på gärningspersonen, eftersom de tidigare varit goda vänner. Medlaren tycks inte ha varit lyhörd för de signaler som parterna gav, och styrde, enligt den brottsutsatta, för mycket under mötet. Han uppmuntrade inte parterna att komma till tals, något som verkar bekräftas i analysen av medlingsmötet (som observerades och spelades in). I analysen framkommer t ex att medlaren inte lyssnar efter ifall den brottsutsatte accepterar gärningspersonens ursäkt eller ej, samt att medlaren tycks lägga viss skuld på den utsatte (eller är oklar i sitt förhållningssätt så att det framstår på detta sätt) trots att gärningspersonen tagit på sig skuld för misshandeln.

Den polis som utsatts i tjänsten upplever heller inget perspektivskifte, då han inte tagit illa vid sig av brottet (utan är van som polis att möta dessa slags situationer), men menar ändå att det var meningsfullt att möta gärningspersonen i medling för att höra dennes ursäkt och att de ”blev personer för varandra”. Att den personliga aspekten är väsentlig – att mötas ”som människor” – för att kunna skapa förändring har framhållits av medlare och i reparativ rättviselitteratur (se Rypi och Burcar 2012), vilket bekräftas här (även av gärningspersonen som utsatte polisen för hot om våld, se ovan).

De fem gärningspersonerna tycks alla uppleva medlingsprocessen – förmöte såväl som medlingsmöte – som meningsfull. Goran är den gärningsperson som visar mest tveksamhet angående om medlingen förändrat hans syn på brottet, den brottsutsatte och sig själv. Däremot framhåller Bosse, Stefan och Patrik deltagandet i medling som en viktig del i en större förändrings- och mognadsprocess, där de förändrat framförallt synen på sig själva, men också tycks ha fått mer tillit till att de brottsutsatta inte ser dem som fiender eller "monster", vilket, enligt deras berättelser, har lett till att de kan se på de personer de har utsatt för brott med andra ögon. De beskriver det som en lättnad att få "prata ut", något som de t ex inte fått göra under rättegången, enligt deras berättelse. De kan antas vara influerade av en allmänskulturell (och terapeutisk) föreställning om samtalets befriande kraft, vilken också förknippas med en offerdiskurs (Burcar 2005: 96, 98). Deras perspektiv skiljer således sig från de unga brottsutsatta män som Burcar (2005: 97) intervjuat, vilka vänder sig mot antagandet om att de skulle ha behov av att "prata ut" efter brottshändelsen (som uttrycktes av t ex brottsofferstödjare), eftersom de inte kände igen sig i detta (se även Hansen Lofstrand 2008).

Endast en av de unga männen som intervjuats i denna studie har (eller skulle ha) valt att delta i medling tillsammans med en förälder, vilket var en skillnad i resultatet i förhållande till vår förstudie, där flertalet hade deltagit tillsammans med en förälder (eller annan medföljare) (Rypi och Burcar 2012). Deltagarna uttrycker en vilja att delta ensamma, vilket jag tolkar som en självständighetssträvan samt en önskan att visa att de är vuxna och kan ta ansvar för sina handlingar. En annan skillnad från vår förstudie var att fler intervjupersoner (gärningspersoner och medlare) uttrycker ursäkten och förlåtelsen som viktiga att inkludera i medlingen, medan förståelsen mellan gärningsperson och brottsutsatt framhölls som viktigare i förstudien.

En preliminär slutsats angående medlingsprocessen, som framkommit i studien, är vidare att ett ömsesidigt rolltagande framstår som väsentligt redan på förmötet: om medlaren lyckas bli ett slags "signifikant andre"; skapa tillit i relationen, se deltagarnas behov och kunna förutse deras reaktioner, tycks deltagarna också kunna ta "den generaliserades roll", dvs. förstå och acceptera medlingens brottspreventiva och ömsesidighetsskapande perspektiv och normer i högre grad. Ett antagande är att om (framförallt det första) rolltagandet mellan deltagare och

medlare ”fungerar”; dvs. mötet upplevs som förtroendeingivande, opartiskt och informativt så fungerar ofta även det andra rolltagandet – mellan de båda parterna i medling – bättre.¹¹

Referenser

- Abrams, S. Laura; Umbreit, Mark, och Gordon, Anne (2006) “Young offenders speak about meeting their victim: implications for future programs.” *Contemporary Justice Review*, vol 9, nr 3: 243-256.
- Blumer, Herbert (1969). *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Bradt, L., N. Vettenburg and R. Roose (2007) Relevant Others in Restorative Practices for Minors: For What Purposes?, *Australian and New Zealand Journal of Criminology* vol. 40, nr. 3: 291–312.
- Braithwaite, John (1989) *Crime, Shame and Reintegration*. Cambridge; Cambridge University Press.
- Braithwaite, John (2002) *Restorative Justice and Responsive Regulation*. Oxford: Oxford University Press.
- Bryant, M and Cox, J W (2004) Conversion narratives as shifting narratives of organizational change. *Journal of Organizational Change Management*, vol 17, no 6: 578-592.
- Brå (1999) *Medling vid brott. Gärningsmännen berättar*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet 1999:12.
- Brå (2000a) *Medling vid brott. Brottsoffren berättar*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet 2000:2.
- Brå (2000b) *Medling vid brott. Slutrapport från en försöksverksamhet*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet 2000:8.
- Brå (2005) *Medling vid brott i Sverige på 2000-talet*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet 2005:14.
- Brå (2007) *Medling vid brott. En handbok*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Charon, Joel M. (1979/1998) *Symbolic Interactionism. An Introduction, an Interpretation, an Integration*. New Jersey: Prentice Hall.
- Choi, Jung Jin och Severson (2009) ’What! What Kind of Apology is this?’: The Nature of Apology in Victim Offender Mediation. *Children and Youth Services Review* 31: 813-820.

¹¹ Rolltagandet kan även bero på andra faktorer, som t ex parternas motivation, livsomständigheter och öppenhet under medlingsmötet.

- Choi and Gilbert (2010) 'Joe everyday, people off the street': a qualitative study on mediators's roles and skills in victim-offender mediation. *Contemporary Justice Review*. Vol 13, nr 2: 207-227.
- Christie, Nils (1977) Conflicts as property. *The British Journal of Criminology, Delinquency and Deviant Social Behaviour* 17(1): 1-15.
- Christie, Nils (2009) *Lagom mycket kriminalitet*. Stockholm: Natur och kultur.
- Cook, Kimberly J. (2006) Doing difference and accountability in restorative justice conferences, *Theoretical Criminology*, vol. 10, nr. 1: 107–124.
- Christie, Nils (1977) Conflicts as property. *The British Journal of Criminology, Delinquency and Deviant Social Behaviour* 17(1): 1-15.
- Fuchs Ebaugh, Helene Rose (1988) *Becoming an ex: the process of role exit*, Chicago: University of Chicago Press.
- Goffman, Erving (1981) *Forms of talk*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Gubrium, Jaber F. och Holstein, James A. (1997) *The Language of Qualitative Method*. Oxford: Oxford University press.
- Hansen Löfstrand, Cecilia (2008) "Det här är större än en mottagning". *Utvärdering av Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg*. Fou/Väst. Rapport 3:2008.
- Holstein, James A och Gubrium, Jaber F. (1995) *The Active Interview*. New York: Sage publications.
- Johnstone, Gerry och Van Ness, Daniel W. (2007) *Handbook of Restorative Justice*. Collumpton: Willan.
- Magnusson, Eva (2008) The rhetoric of inequality: nordic women and men arguing against sharing house work. *NORA, Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, vol. 16, nr. 2, 79-95.
- Mead, George Herbert (1934/1967) *Mind, Self and Society. From the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Marklund, Linda (2011) *Ett brott – två processer: Medling vid brott och unga lagöverträdare i straffprocessen*. Uppsala: Uppsala universitetstryckeri.
- Prichard, Jeremy (2002) Parent-Child Dynamics in Community Conferences – Some Questions for Reintegrative Shaming, Practice and Restorative Justice. *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, vol. 35, nr. 3: 330-346.
- Retzinger, Suzanne M. och Scheff, Thomas J. (2000). Shame and Shaming in Restorative Justice. *The Red Feather Journal of Postmodern Criminology* 8.
- <http://restorativejustice.org/articlesdb/articles/2032>. (Verifierat 2 jan. 2011.)

- Rypi, Anna och Burcar, Veronika (2012) *Medlingens moral, emotioner och mångfald*. Malmö: Bokbox förlag.
- Rytterbro Lise-Lott (2002) *Medling – Möten med möjligheter*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Schiff, Maria & Bazemore, Gordon (2002) *Understanding and Evaluating Community Youth Sanctioning Models. Final Report prepared for the National Institute of Justice*. Washington DC. Department of Justice.
- Scott, Marvin B och Lyman, Stanford M. (1968) Accounts. *American Sociological Review*, Vol. 33, Nr. 1: 46-62.
- Sahlin, Ingrid (2000) *Brottsprevention som begrepp och samhällsfenomen*. Lund: Arkiv.
- Sehlin, Staffan (2009) *Förebygger medling återfall i brott bland unga gärningsmän? En återfallsstudie av medlingsverksamheterna i Hudiksvall och Örnsköldsvik*. Umeå: Sociologiska institutionen, Umeå universitet.
- Socialstyrelsen (2012-3-39). *Medling vid brott avseende unga lagöverträdare*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Shibutani Tamotsu (1955), Reference Groups as Perspectives, *American Journal of Sociology* vol. 60:562-569.
- Spånberger Weitz, Ylva (2011) *Ungas erfarenheter av skola, samhällsvård och vuxenblivande: En studie av fem livsberättelser*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.
- Umbreit, Mark S. (1998) *Avoiding the marginalization and McDonalidization of victim-offender mediation. A case study in moving toward the mainstream. In restorative juvenile justice: Repairing the harm of youth crime*, (ed.) Bazemore, Gordon and Walgrave, Lode: 213-234. New York: Criminal Justice Press.
- West, Candace & Zimmerman, Don H. (1987). Doing Gender. *Gender & Society*, vol. 1, nr. 2: 125-151.